

१. भागीदारीची ओळख व भागीदारीची अंतिम खाती (Introduction of Partnership and Partnership Final Accounts)

अभ्यास घटक

- १.१ भागीदारीचा अर्थ आणि व्याख्या
- १.२ भारतीय भागीदारी कायदा १९३२.
- १.३ भांडवल खात्याची पद्धती

क्षमता विधाने

- ❑ या प्रकरणाचा अभ्यास केल्यानंतर विद्यार्थी सक्षम होतील :
- भागीदारीचा अर्थ व वैशिष्ट्ये समजून घेण्यास.
- भागीदारी कायदा १९३२ च्या तरतुदी समजून घेण्यास.
- भागीदारी कराराचे अर्थ व महत्त्व ओळखण्यास.
- भागीदारी कराराचे अभावी लागू होणाऱ्या तरतुदी समजण्यास.
- भागीदारांची भांडवल खाती कशा प्रकारे ठेवली जातात याची माहिती मिळण्यास.

प्रास्ताविक (Introduction) :

एकल स्वामित्व व्यवसायाला मर्यादा असतात जसे मर्यादित भांडवल, मर्यादित व्यवस्थापन अर्हता, अमर्याद देयता, स्थैर्य नसणे, विशेषिकरणाचा अभाव इत्यादी म्हणून जेव्हा व्यवसाय सुरू होतो तेव्हा जास्त भांडवल आणि जास्त धोका संभवतो, दोन किंवा अधिक व्यक्तींनी एकत्र येऊन तो कमी करता येतो ते भांडवल विभागण्यास तयार असतात, व्यवस्थापन व धोका आणि व्यवसायातील नफा विभागण्यास तयार असतात त्याला भागीदारी असे म्हणतात. भागीदारी संस्थेत सहभागी होणाऱ्या व्यक्तीला “भागीदार” असे म्हणतात. त्या व्यक्तीच्या परस्परातील संबंधाना “भागीदारी संस्था” म्हणतात.

१.१ भागीदारीचा अर्थ आणि व्याख्या (Meaning and Definition of Partnership) :

भागीदारी ही एक व्यवसाय संघटना आहे. ही दोन किंवा जास्त व्यक्तींची संघटना होय. भागीदारीत या सर्व व्यक्ती व्यवसाय करण्याच्या हेतूने आणि व्यवसायातील नफा तोटा आपसात वाटून घेण्याच्या हेतूने एकत्रित येतात.

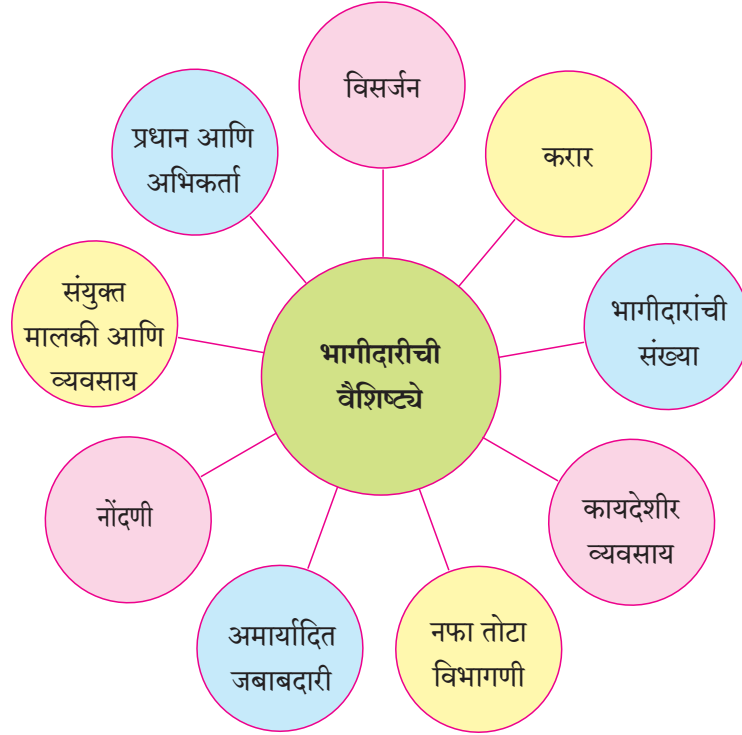

व्याख्या (Definition) :

भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ कलम ४ नुसार- “सर्वांनी किंवा सर्वातर्फे एकाने चालविलेल्या व्यवसायातील नफ्याची आपसात वाटणी करण्याचे ज्या व्यक्तींनी मान्य केले आहे त्या व्यक्तींच्या परस्परातील संबंधाना भागीदारी असे म्हणतात.”

प्रो. हॅन्डी यांच्यामते, “करार करण्यास सक्षम असणारे आणि जे सर्वांनी मिळून कायदेशीर व्यवसायाचे माध्यमाने नफा प्राप्त करण्याचे हेतूने एका पेक्षा अधिक व्यक्ती एकत्रित येत असतील तर त्यांचे मध्ये प्रस्थापित होणाऱ्या संबंधाला भागीदारी असे म्हणतात.”

भागीदारीची वैशिष्ट्ये (Features of Partnership Firm)

- १) **करार (Agreement):-** भागीदारीची निर्मिती ही करारातून होते. हा करार लेखी किंवा तोंडी असू शकतो. भविष्यकालीन संघर्ष टाळण्यासाठी भागीदारी करार हा लिखित स्वरूपात असणे हितावह ठरते. या लेखी करारालाच भागीदारी विलेख/करार (Partnership Deed) असे म्हणतात.
- २) **भागीदारांची संख्या (Number of Partners) :-** भागीदारी संस्थेच्या निर्मितीसाठी कमीत कमी दोन सभासदांची आवश्यकता असते. आणि जास्तीत जास्त संख्या ही ५० एवढी असू शकते. (कंपनी कायदा २०१३, सुधारीत २०१४ अनुसार)
- ३) **कायदेशीर व्यवसाय (Lawful business) :-** भागीदारी ही कायद्याने परवानगी असलेल्या व्यवसायाचे संचालन करू शकते. अवैध व्यवसाय हे कायद्याने मान्य नाही. भागीदारी संस्थेच्या व्याख्येत सुद्धा कोणत्याही अवैध संघटनेला मान्यता नाही.
- ४) **नफा तोटा विभागणी (Sharing of Profit and Losses) :-** भागीदारीचा हेतू जास्तीत जास्त नफा कमविणे हा असतो. भागीदारी करारामध्ये नफा/वाटपाचे प्रमाण हे दिलेले असते. सर्व भागीदार हे त्याच प्रमाणात नफा तोटा वाटून घेतील असे अपेक्षित असते. जर भागीदारी करारामध्ये नफा तोटा वाटपाचे प्रमाण दिले नसेल तर सर्व भागीदार नफा-तोटा समान प्रमाणात वाटून घेतील.
- ५) **अमर्यादित जबाबदारी (Unlimited Liability) :-** सर्व भागीदारांची जबाबदारी अमर्यादित असते. सांघिकपणे व वैयक्तीकपणे जो पर्यंत तो स्वतः जवळील पैसे देण्यास समर्थ असेल. म्हणजे जेव्हा व्यवसायातील देणी फेडण्यासाठी व्यवसायाची संपत्ती अपुरी पडत असेल तेव्हा बाह्य देयतांची परतफेड करण्यासाठी भागीदारांच्या वैयक्तिक संपत्तीचाही उपयोग केला जाऊ शकतो.
- ६) **नोंदणी (Registrations) :-** भागीदारी संस्थेची नोंदणी ही अनिवार्य नाही. परंतु महाराष्ट्र राज्यामध्ये १ एप्रिल २००५ पासून अनिवार्य करण्यात आली आहे. भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ नुसार भागीदारीची नोंदणी ही ऐच्छिक आहे. भागीदारी कराराची नोंदणी करणे हे कायद्याचे दृष्टीने सुरक्षित ठरते.
- ७) **संयुक्त मालकी आणि व्यवस्थापन (Joint Ownership & Management) :-** संस्थेच्या संपत्तीमध्ये प्रत्येक भागीदाराची मालकी संयुक्त असते. कोणताही भागीदार संस्थेच्या संपत्तीचा उपयोग वैयक्तिक उपयोगासाठी करू शकत नाही. सर्व भागीदारांना समान अधिकार असतात. म्हणून सर्व भागीदार संयुक्तपणे संस्थेच्या व्यवस्थापनाला जबाबदार असतात.

- ८) **प्रधान आणि अभिकर्ता (Principal and Agent) :-** भागीदारी व्यवसायात सर्व भागीदार प्रधान आणि अभिकर्ता म्हणून किंवा सर्वांचे वतीने त्यांचे पैकीच कुणी एक व्यवसायाचे संचालन करू शकतो. म्हणजेच प्रत्येक भागीदार हा संस्थेचा प्रधान त्याच बरोबर अभिकर्ता या नात्याने कार्य करीत असतो.
- ९) **विसर्जन (Dissolution) :-** विसर्जन म्हणजे भागीदारी व्यवसाय बंद करणे होय. कोणताही भागीदार व्यवसाय विसर्जना करिता सक्रीय भाग घेऊ शकतो. जर एखाद्या भागीदाराला भागीदारी व्यवसाय बंद करावा वाटला तर तो १४ दिवस अगोदर सूचना (Notice) देऊन भागीदारी संस्था विसर्जित करू शकतो. भागीदाराचा मृत्यू, निवृत्ती किंवा भागीदार नादार घोषित झाल्यास भागीदारी संस्था विसर्जित होऊ शकते.

भागीदारीचा करार (Partnership Deed)

भागीदारीच्या लिखित कराराला भागीदारी विलेख असे म्हणतात. यामध्ये भागीदारीच्या अटी व नियम दिलेले असतात. ज्यामुळे संस्थेचे अंतर्गत व्यवस्थापन सुरळीत सुरू राहते. भागीदारांचे आपसातील संबंध भागीदारी कराराचे साहाय्यानेच नियंत्रीत केले जातात.

भागीदारी करार लिखित स्वरूपातच असावा अशी सक्ती नाही. काही वेळा भागीदारांमध्ये वाद निर्माण झाल्यास लिखित भागीदारी कराराचा सर्व भागीदारांना उपयोग होतो. भागीदारी लिखित करारात अटी व नियम असतात, ज्यामुळे संस्थेचे अंतर्गत व्यवस्थापन सुरळीत चालते. एका अर्थाने भागीदारी संस्थेची ही नियमावली असते.

भागीदारी करारातील घटक (Contents of the Partnership Deed)

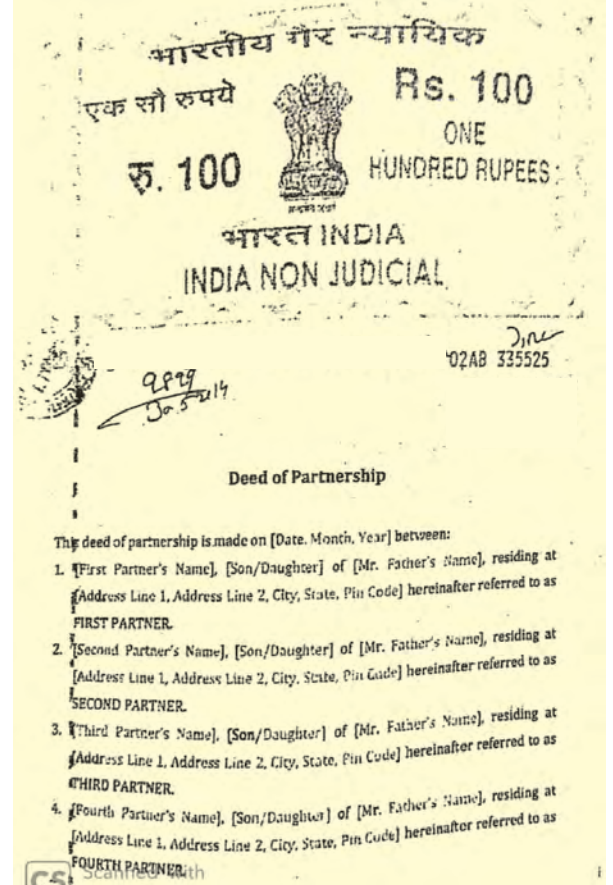
- १) भागीदारी संस्थेचे नाव, पत्ता आणि मुख्य व्यवसाय.
- २) भागीदारांची नावे पत्ते आणि भागीदारीतील कालावधी.
- ३) सर्व भागीदारांचे भांडवल योगदान.
- ४) भागीदारांचे नफा - तोटा विभाजनाचे प्रमाण.
- ५) भागीदारांचे अधिकार, कर्तव्ये आणि देयता
- ६) भागीदारांच्या प्रवेश, निवृत्ती, मृत्यू इ. संबंधी प्रक्रिया.
- ७) भांडवल, कर्ज, उचल यावर व्याजाचा दर.
- ८) भागीदाराला दिले जाणारे वेतन, कमिशन इत्यादी.
- ९) भागीदारीच्या विसर्जनाची प्रक्रिया आणि विसर्जनानंतर खात्याचे हिशेब चुकते करणे.
- १०) भागीदारामधील वाद (तंटा) निवारण करण्याची पद्धती.
- ११) सर्व भागीदारांना मान्य असलेल्या इतर अटी किंवा शर्ती.

भागीदारी कराराचे महत्त्व (Importance of Partnership Deed)

भागीदारातील करार हा फार महत्त्वाचा दस्तऐवज आहे. कारण हा लेखी करार आहे ज्यामध्ये भागीदारी संबंधी सर्व शर्ती व अटी असतात. त्याचबरोबर भागीदारी करारामध्ये भागीदारांचे अधिकार, कर्तव्य, दायित्व यांचा समवेश असतो. भविष्यात जर भागीदारांमध्ये काही वाद निर्माण झाल्यास ते सोडविण्यास मदत होते.

म्हणून भागीदारी करार लेखी स्वरूपात असावा. भागीदारी कायदा १९३२ नुसार भागीदारी करारावर सर्व भागीदारांच्या सह्या असाव्यात.

भागीदारीचा करार

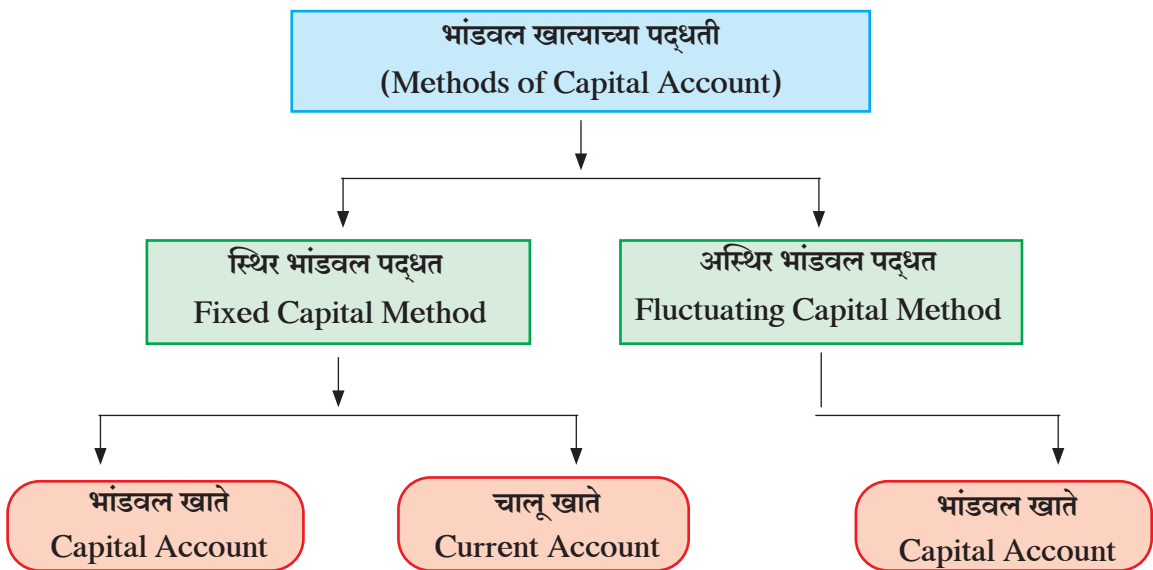
१.२ भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ नुसार तरतुदी :

भागीदारीसंस्था उभारणीच्या वेळी तयार करण्यात येणाऱ्या दस्तऐवजाला भागीदारीचा करार असे म्हणतात. आणि त्यात सर्व शर्ती व अटी समाविष्ट असतात परंतु भागीदारी कराराचे अभावी किंवा एखाद्या पदासंबंधी भागीदारीचा करार मौन असेल तर अशा प्रसंगी भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ मधील तरतुदी लागू होतात. आधिनियम १२ आणि १७ मधील काही महत्वाच्या तरतुदी पुढील प्रमाणे -

- २) **नफ्याचे वितरण (Distribution of profit) :** भागीदारीच्या करारामध्ये नफा वाटपाच्या प्रमाणाचा उल्लेख नसल्यास सर्व भागीदार हे समान मानले जातात आणि ते नफा-तोटा समप्रमाणात विभाजीत करतील, परंतु जर भागीदारीच्या करारामध्ये नफा तोटा विभाजनाचे प्रमाण देण्यात आले असेल तर त्या प्रमाणातच भागीदारांना नफा तोटा विभाजीत करण्यात येईल.
- २) **उचलीवर व्याज (Interest on drawing) :** भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ मध्ये भागीदारांनी केलेल्या उचल रकमेवर व्याज आकारणीसंबंधी कोणतीही तरतूद नाही. जेव्हा उचल करण्यात आलेली एकूण रक्कम दिलेली असेल परंतु उचल केल्याच्या रकमेच्या तारखा दिलेल्या नसतील, तेव्हा व्याजाची आकारणी करतांना ६ महिने एवढा कालावधी विचारात घ्यावा.
- ३) **भागीदाराकडून घेतलेल्या कर्जावर व्याज (Interest on partner loan) :** भागीदारी कायद्याप्रमाणे संस्थेने भागीदारांकडून कर्ज किंवा अग्रिम घेतले असल्यास त्यावर ६% वार्षिक दराने व्याज दिले जाईल.
- ४) **भांडवलावर व्याज (Interest on capital) :** भागीदारी करारात जर भांडवलावरील व्याजाचा उल्लेख नसेल तर भांडवलावर व्याज आकारले जात नाही.
- ५) **भागीदारांना वेतन किंवा कमिशन (Salary or commission to Partners) :** भागीदारी कायदा १९३२ प्रमाणे एखाद्या भागीदाराने संस्थेकरीता अतिरिक्त काम केले असेल तरीदेखील कोणतेच प्रकारचे वेतन किंवा कमिशन देण्यात येऊ नये. परंतु जर भागीदारी करारामध्ये या संबंधी विशेष तरतूद करण्यात आली असेल तर करारा प्रमाणे भागीदाराना वेतन किंवा कमिशन देता येईल.
- ६) **नवीन भागीदाराचा प्रवेश (Admission of a new partner) :** एखाद्या नवीन भागीदाराला सर्व भागीदारांच्या संमतीने भागीदारीत प्रवेश दिला जाऊ शकतो.

१.३ भांडवल खात्याच्या पद्धती (Methods of Capital Accounts)

भागीदाराने रोख किंवा वस्तूच्या स्वरूपात व्यवसायात गुंतविलेल्या रकमेला भागीदाराचे भांडवल असे म्हणतात. भागीदार भांडवल खात्याच्या कोणत्याही पद्धतीचा वापर करू शकतात.

भांडवल खात्याच्या दोन पद्धती खालील प्रमाणे :

स्थिर भांडवल पद्धत (Fixed Capital Method) :

या पद्धतीत आर्थिक वर्षाच्या शेवटी भागीदाराचे भांडवल स्थिर राहते. वर्षभरात भांडवलात वाढ किंवा घट होत नाही. जेव्हा या पद्धतीचा अवलंब करतात तेव्हा भागीदारांचे चालू खाते उघडले जाते आणि भागीदाराच्या भांडवला संबंधीच्या सर्व समायोजना या खात्यात केल्या जातात. उदा.-उचल, उचलीवरील व्याज, अतिरिक्त भांडवल, भांडवलावरील व्याज, भागीदाराचे वेतन, कमिशन, दलाली, नफा-तोट्यातील हिस्सा हे सर्व भागीदाराच्या चालू खात्यात नोंदविले जातात.

भागीदाराचे संयुक्त भांडवल खाते

नावे

जमा

दिनांक	विवरण	'क्ष' (₹)	'य' (₹)	दिनांक	विवरण	'क्ष' (₹)	'य' (₹)
...	शिल्लक पु/ने	XXX	XXX	...	शिल्लक पु/आ	XXX	XXX
					रोख/बँक खाते	XXX	XXX
					[अतिरिक्त भांडवल]		
					संपत्ती खाते	XXX	XXX
					[वस्तू स्वरूपात भांडवल]		
	एकूण	XXX	XXX		एकूण	XXX	XXX
				...	शिल्लक पुढे आणली	XXX	XXX

रोजकिर्द नोंदी

१) जेव्हा भागीदारा द्वारे अतिरिक्त भांडवल गुंतविले जाते

रोख / बँक खाते ..... नावे

भागीदाराच्या भांडवल खात्याला

[अतिरिक्त भांडवल व्यवसायात गुंतविल्याबद्दल]

२) जेव्हा भागीदाराद्वारे भांडवलाची रक्कम ही संपत्तीचे स्वरूपात आणली जाते

संपत्ती खाते ..... नावे

भागीदाराचे भांडवल खात्याला

[अतिरिक्त भांडवल हे वस्तू स्वरूपात आणल्याबद्दल]

३) जेव्हा भागीदार भांडवलाच्या काही रकमेची उचल करतात :

भागीदाराचे भांडवल खाते ..... नावे

रोख / बँक खात्याला

[भागीदाराचे रकमेची उचल केल्याबद्दल]

भागीदारांचे चालू खाते (Partner's Current Accounts):

जेव्हा भागीदार स्थिर भांडवल पद्धतीचा अवलंब करतात तेव्हा त्यांचे 'चालू खाते' उघडण्यात येते. या खात्यात भांडवलासंबंधीच्या सर्व समायोजनांच्या नोंदी केल्या जातात. भागीदाराच्या चालू खात्यात नावे किंवा जमा शिल्लक असू शकते.

१) भागीदारांनी चालू आर्थिक वर्षात व्यवसायामधून स्वतःचे उपयोगाकरीता रकमेची केलेली उचल

२) भागीदाराने व्यवसायामधून स्वतःचे उपयोगाकरीता घेतलेल्या वस्तू म्हणजेच वस्तू स्वरूपात केलेली उचल.

३) भागीदारांचे भांडवलावर व्याज संस्थेने मान्य केल्यास.

- ४) भागीदारांनी 'उचल' म्हणून घेतलेल्या रकमेवर व्याज.
 ५) भागीदाराचे वेतन किंवा कमिशन.
 ६) शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोट्याचे वितरण.

भागीदाराचे चालू खाते (प्रारूप) :

नावे

जमा

विवरण	'क्ष' (₹)	'य' (₹)	विवरण	'क्ष' (₹)	'य' (₹)
शिल्लक पु/आ (नावे शिल्लक)	XXX	XXX	शिल्लक पु/आ (जमा शिल्लक)	XXX	XXX
उचल	XXX	XXX	भांडवलावर व्याज खाते	XXX	XXX
उचलीवरील व्याज	XXX	XXX	वेतन खाते	XXX	XXX
नफा तोटा खाते (तोटा)	XXX	XXX	कमिशन खाते	XXX	XXX
शिल्लक पु/ने	XXX	XXX	नफा तोटा खाते (नफा)	XXX	XXX
			शिल्लक पु/नेली	XXX	XXX
	XXX	XXX		XXX	XXX
शिल्लक पु/आ	XXX	XXX	शिल्लक पु/आणली	XXX	XXX

रोजकीर्द नोंदी

१) भागीदाराचे भांडवलावर द्यावयाचे व्याज

- अ) भांडवलावर व्याज खाते ..... नावे XXX
 भागीदाराचे चालू खात्याला/ भांडवल खात्याला XXX
 [भांडवलावरील व्याज चालू / भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल]
 ब) नफा - तोटा खाते ..... नावे XXX
 भांडवलावर व्याज खात्याला
 [भांडवलावरील व्याज नफा-तोटा खात्याला हस्तांतर]

२) भागीदारांना द्यावयाचे वेतन / कमिशन

- अ) वेतन / कमिशन खाते ..... नावे XXX
 भागीदाराचे चालू खात्याला/ भांडवल खात्याला XXX
 [वेतन / कमिशन चालू भांडवल / खात्याला जमा केल्याबद्दल]
 ब) नफा - तोटा खाते ..... नावे XXX
 वेतन / कमिशन खात्याला XXX
 [भागीदारांचे वेतन / कमिशन / नफा - तोटा खात्याला हस्तांतर]

३) भागीदाराने वैयक्तिक उपयोगाकरिता रोख / वस्तू घेतल्यास.

- अ) उचल खाते ..... नावे XXX
 रोख / वस्तू खात्याला XXX
 [वैयक्तिक उपयोगाकरिता रोख / वस्तूची उचल केल्याबद्दल]
 ब) भागीदाराचे चालू खाते ..... नावे XXX
 उचल खात्याला XXX
 [उचल खात्याची शिल्लक चालू खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल]

४) भागीदाराच्या उचलीवर व्याजाची आकारणी

अ) भागीदाराचे चालू भांडवल खाते..... नावे	XXX
उचलीवर व्याज खात्याला	XXX
[भागीदाराच्या उचलीवर व्याज आकारल्याबद्दल]	
ब) उचलीवर व्याज खाते	XXX
नफा-तोटा खात्याला	XXX
[उचलीवरील व्याज नफा-तोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल]	

५) शुद्ध नफ्याचे वितरण

नफा-तोटा खाते	XXX
भागीदाराचे चालू खात्याला	XXX
[शुद्ध नफा भागीदाराच्या चालू खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल]	

६) शुद्ध तोट्याचे वितरण :

भागीदाराचे चालू खाते	XXX
नफा-तोटा खात्याला	XXX
[शुद्ध तोटा भागीदाराच्या चालू खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल]	

नफा - तोटा खाते

नावे

जमा

विवरण	‘क्ष’ (₹)	‘य’ (₹)	विवरण	‘क्ष’ (₹)	‘य’ (₹)
भांडवलावरील व्याज खाते		XXX	उचलीवरील व्याज खाते		XXX
भागीदाराचे वेतन खाते /		XXX			
भागीदाराचे कमिशन खाते		XXX			
		XXX			XXX

अस्थिर भांडवल पद्धत:

या पद्धतीमध्ये भागीदाराच्या भांडवलाची शिल्लक ही दरवर्षी बदलते. या पद्धतीला अस्थिर भांडवल पद्धती असे म्हणतात. या पद्धतीमध्ये भागीदाराचे चालू खाते उघडण्याची आवश्यकता नसते. म्हणून भागीदाराशी संबंधित सर्व समायोजना भागीदाराच्या भांडवल खात्यातच नोंदविले जातात.

- १) भागीदाराच्या भांडवलाची प्रारंभिक शिल्लक
- २) भागीदारांनी आणलेले अतिरिक्त भांडवल.
- ३) भागीदारांना देय असलेले वेतन / कमिशन
- ४) भागीदारांच्या भांडवलावर व्याज
- ५) भागीदारांनी वर्षभरात कलेली उचल आणि उचल रकमेवर व्याज
- ६) भांडवलाच्या रकमेतून करण्यात आलेली उचल
- ७) संस्थेच्या शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोट्याचे वितरण

अस्थिर भांडवल पद्धती अंतर्गत नमूना.

भागीदारांचे भांडवल खाते

नावे

जमा

विवरण	‘क्ष’ (₹)	‘य’ (₹)	विवरण	‘क्ष’ (₹)	‘य’ (₹)
शिल्लक पु/आ (नावे शिल्लक असल्यास)	XXX	XXX	शिल्लक पु/आ (जमा शिल्लक)	XXX	XXX
उचल खाते	XXX	XXX	रोख / बँक खाते [अतिरिक्त भांडवल]	XXX	XXX
उचलीवर व्याज खाते	XXX	XXX	भांडवलावर व्याज खाते		
नफा तोटा खाते (तोटा)	XXX	XXX	वेतन खाते	XXX	XXX
शिल्लक पु/ने	XXX	XXX	कमिशन खाते	XXX	XXX
			नफा तोटा खाते (नफा)	XXX	XXX
	XXX	XXX		XXX	XXX
			शिल्लक पुढे आणली	XXX	XXX

उदाहरण १ : आनंद आणि भरत हे २ : ३ या प्रमाणात नफा तोटा विभागून घेणारे भागीदार आहेत. ०१.०४.२०१९ रोजी त्यांच्या भांडवल खात्याच्या शिल्लका पुढील प्रमाणे होत्या. आनंद ₹.६०,००० आणि भरत ₹. ३०,००० त्यांची उचल ही अनुक्रमे ₹.१२,००० आणि ₹.१०,००० होती. भागीदारी करारानुसार भांडवलावर १०% व्याज दिले जाईल आणि उचलीवर १२% वार्षिक दराने व्याज आकारले जाईल. आनंदला दरमहा ₹.२,५०० प्रमाणे वेतन मिळेल आणि भरतला शुद्ध विक्रीवर ३% कमिशन प्राप्त करण्याचा अधिकार आहे. शुद्ध विक्री ₹.५,००,००० आहे. तसेच वितरण योग्य नफा ₹.६०,००० आहे.

३१ मार्च, २०२० रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता भागीदारांचे भांडवल खाते पुढील प्रमाणे तयार करा.

१) स्थिर भांडवल पद्धती २) अस्थिर भांडवल पद्धती

उत्तर : १) स्थिर भांडवल पद्धती

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)	विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)
शिल्लक पु/ने	६०,०००	३०,०००	शिल्लक पु/आ	६०,०००	३०,०००
	६०,०००	३०,०००		६०,०००	३०,०००

नावे

भागीदारांचे चालू खाते

जमा

विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)	विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)
उचल खाते	१२,०००	१०,०००	भांडवलावर व्याज खाते	६,०००	३,०००
उचलीवर व्याज खाते	७२०	६००	वेतन खाते	३०,०००	
शिल्लक पु/ने	४७,२८०	४३,४००	कमिशन खाते		१५,०००
			नफा तोटा खाते	२४,०००	३६,०००
	६०,०००	५४,०००		६०,०००	५४,०००

२) अस्थिर भांडवल पद्धती

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)	विवरण	आनंद (₹)	भरत (₹)
उचल खाते	१२,०००	१०,०००	शिल्लक पु/आ	६०,०००	३०,०००
उचलीवर व्याज खाते	७२०	६००	भांडवलावर व्याज खाते	६,०००	३,०००
शिल्लक पु/ने	१,०७,२८०	७३,४००	वेतन खाते	३०,०००	
			कमिशन खाते		१५,०००
			नफा तोटा खाते	२४,०००	३६,०००
	१,२०,०००	८४,०००		१,२०,०००	८४,०००

स्पष्टीकरणात्मक टीपा :

१) भांडवलावर व्याज

$$\text{आनंद} \quad ६०,००० \times \frac{१०}{१००} = ₹ ६,०००$$

$$\text{भरत} \quad ३०,००० \times \frac{१०}{१००} = ₹ ३,०००$$

२) उचलीवर व्याज

$$\text{आनंद} \quad १२,००० \times \frac{१२}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ ७२०$$

$$\text{भरत} \quad १०,००० \times \frac{१२}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ ६००$$

(उचल केल्याची तारीख दिली नसल्यामुळे ६ महिन्याचे व्याज विचारात घ्यावे.)

३) आनंदला वेतन

दरमहा ₹ २,५००

$$२५०० \times १२ = ₹ ३०,०००.$$

४) भरतला विक्रीवर कमिशन

शुद्ध विक्री ₹ ५,००,०००

$$५,००,००० \times \frac{३}{१००} = ₹ १५,०००.$$

५) नफ्याचे वितरण

शुद्ध नफा ₹ ६०,०००

आनंदचा हिस्सा

$$६०,००० \times \frac{२}{५} = ₹ २४,०००$$

भरतचा हिस्सा

$$६०,००० \times \frac{३}{५} = ₹ ३६,०००$$

उदाहरण २ : करण आणि किरण मेहता एंटरप्रायजेसचे भागीदार आहेत. त्यांनी १ एप्रिल २०१९ रोजी तयार कापडाचा व्यवसाय सुरू केला. त्यासाठी त्यांनी प्रत्येकी ₹५,००,००० भांडवल गुंतविले. त्यांनी व्यवसायातून खाजगी उपयोगाकरीता करण यांनी ₹२०,००० आणि किरण यांनी ₹१५,००० उचल केली. भागीदारी करारानुसार भांडवलावर १२% वार्षिक दराने व्याज दिले जाईल आणि उचलीवर ३% वार्षिक दराने व्याज आकारले जाईल. करणला दरमहा ₹१,८०० प्रमाणे वेतन मिळेल आणि किरण यांना शुद्ध विक्रीवर ५% कमिशन प्राप्त करण्याचा अधिकार आहे. वर्षभरातील शुद्ध विक्री ₹२,५०,००० असून वर्षभरातील शुद्ध नफा ₹६०,००० आहे.

भागीदारांचे भांडवल खाते पुढील प्रमाणे तयार करा.

(१) स्थिर भांडवल पद्धत (२) अस्थिर भांडवल पद्धत

उत्तर : मेहता एंटर प्रायजेसच्या पुस्तकात

१) स्थिर भांडवल पद्धत

नावे	भागीदारांचे भांडवल खाते				जमा
विवरण	करण (₹)	किरण (₹)	विवरण	करण (₹)	किरण (₹)
शिल्लक पु/ने	५,००,०००	५,००,०००	रोख / बँक खाते	५,००,०००	५,००,०००
	५,००,०००	५,००,०००		५,००,०००	५,००,०००

नावे	भागीदारांचे चालू खाते				जमा
विवरण	करण (₹)	किरण (₹)	विवरण	करण (₹)	किरण (₹)
उचल खाते	२०,०००	१५,०००	भांडवलावर व्याज खाते	६०,०००	६०,०००
उचलीवर व्याज खाते	३००	२२५	वेतन खाते	२१,६००	
शिल्लक पु/ने	९१,३००	८७,२७५	कमिशन खाते		१२,५००
			नफा तोटा खाते	३०,०००	३०,०००
	१,११,६००	१,०२,५००		१,११,६००	१,०२,५००

२) अस्थिर भांडवल पद्धत

नावे	भागीदारांचे भांडवल खाते				जमा
विवरण	करण (₹)	किरण (₹)	विवरण	करण (₹)	किरण (₹)
उचल खाते	२०,०००	१५,०००	रोख / बँक खाते	५,००,०००	५,००,०००
उचलीवर व्याज खाते	३००	२२५	भांडवलावर व्याज खाते	६०,०००	६०,०००
शिल्लक पु/ने	५,९१,३००	५,८७,२७५	वेतन खाते	२१,६००	
			कमिशन खाते		१२,५००
			नफा तोटा खाते	३०,०००	३०,०००
	६,११,६००	६,०२,५००		६,११,६००	६,०२,५००

स्पष्टीकरणात्मक टीपा :

१) भांडवलावर व्याज :

$$\text{करणचे भांडवल} : ५,००,००० \times \frac{१२}{१००} = ₹ ६०,०००$$

$$\text{किरणचे भांडवल} : ५,००,००० \times \frac{१२}{१००} = ₹ ६०,०००$$

२) उचलीवरील व्याज

$$\text{करणची उचल : } २०,००० \times \frac{३}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ ३००$$

$$\text{किरणची उचल : } १५,००० \times \frac{३}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ २२५$$

उदाहरण ३ : मेसर्स आनंद एंटरप्रायजेस मध्ये ३:२ या प्रमाणाला नफा-तोटा वाटून घेणारे श्री. अमेय आणि श्री. आशिष भागीदार आहेत. १ एप्रिल, २०१८ रोजी श्री. अमेय ₹१,००,००० आणि श्री. आशिष यांनी ₹५०,००० भांडवल खात्यावर शिल्लक होती. त्यांची उचल श्री. अमेय ₹२०,००० आणि श्री. आशिष यांनी ₹२५,००० होती. भागीदारी कराराप्रमाणे भांडवलावर १०% वार्षिक दराने व्याज दिले जाईल आणि उचल केलेल्या रकमेवर वार्षिक १२% दराने व्याज आकारले जाईल. श्री. अमेय यांना दरमहा ₹३,००० प्रमाणे वेतन मिळेल. आणि श्री. आशिष यांना विक्रीवर ५% प्रमाणे कमिशन मिळेल. विक्री ₹४,००,००० आहे. वितरण योग्य नफा ₹९०,०००.

३१ मार्च, २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता भागीदारांचे भांडवल खाते पुढील प्रमाणे तयार करा.

(१) स्थिर भांडवल पद्धत, (२) अस्थिर भांडवल पद्धत

उत्तर :

मेसर्स आनंद एंटरप्रायजेसच्या पुस्तकात

१) स्थिर भांडवल पद्धत

नावे	भागीदारांचे भांडवल खाते				जमा
विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)	विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)
शिल्लक पु/ने	१,००,०००	५०,०००	शिल्लक पु/आ	१,००,०००	५०,०००
	१,००,०००	५०,०००		१,००,०००	५०,०००

नावे	भागीदारांचे चालू खाते				जमा
विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)	विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)
उचल खाते	२०,०००	२५,०००	भांडवलावर व्याज खाते	१०,०००	५,०००
उचलीवर व्याज खाते	१,२००	१,५००	वेतन खाते	३६,०००	
शिल्लक पु/ने	७८,८००	३४,५००	कमिशन खाते		२०,०००
			नफा तोटा खाते	५४,०००	३६,०००
	१,००,०००	६१,०००		१,००,०००	६१,०००

२) अस्थिर भांडवल पद्धत

नावे	भागीदारांचे भांडवल खाते				जमा
विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)	विवरण	अमेय (₹)	आशिष (₹)
उचल खाते	२०,०००	२५,०००	शिल्लक पु/आ	१,००,०००	५०,०००
उचलीवर व्याज खाते	१,२००	१,५००	भांडवलावर व्याज खाते	१०,०००	५,०००
शिल्लक पु/ने	१,७८,८००	८४,५००	वेतन खाते	३६,०००	
			कमिशन खाते		२०,०००
			नफा तोटा खाते	५४,०००	३६,०००
	२,००,०००	१,११,०००		२,००,०००	१,११,०००

स्पष्टीकरणात्मक टीपा :

१) भांडवलावर व्याज :

$$\text{श्री. अमेय} = १,००,००० \times \frac{१०}{१००} = ₹ १०,०००$$

$$\text{श्री. आशिष} = ५०,००० \times \frac{१०}{१००} = ₹ ५,०००$$

२) उचलीवर व्याज :

उचल केल्याल्या रकमेची तारीख दिली नाही म्हणून ६ महिन्याचे व्याज विचारात घ्यावे.

$$\text{श्री. अमेय} = २०,००० \times \frac{१२}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ १२००$$

$$\text{श्री. आशिष} = २५,००० \times \frac{१२}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ १५००$$

३) नफा वितरण

$$\text{श्री. अमेयचा} = ९०,००० \times \frac{३}{५} = ₹ ५४,०००$$

$$\text{श्री. आशिषचा} = ९०,००० \times \frac{२}{५} = ₹ ३६,०००$$

उदाहरण ४ : सन आणि मून भागीदार असून त्यांचे भांडवल अनुक्रमे ₹ १०,००,००० आणि ₹ ५,००,००० आहे. ते नफा तोटा ३ : २ प्रमाणात विभागून घेतात. पुढील दोन्ही प्रमाणे भांडवल खाते दर्शवा. (१) स्थिर भांडवल पद्धत, (२) अस्थिर भांडवल पद्धत चालू वर्षात त्यांनी अनुक्रमे ₹ २,२५,००० व ₹ १,५०,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले.

भागीदारांचे चालू खाते

तपशील	सन (₹)	मून (₹)
भांडवलावरील व्याज	५ %	५ %
उचल	२२,५००	१५,०००
उचलीवरील व्याज	१,३५०	९००
पगार	१५,०००	
कमिशन	७,५००	५,२५०
तोटा	४५,०००	३०,०००

उत्तर : १) अस्थिर भांडवल पद्धत

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	सन (₹)	मून (₹)	तपशील	सन (₹)	मून (₹)
उचल खाते	२२,५००	१५,०००	शिल्लक पु/आ	१०,००,०००	५,००,०००
उचलीवर व्याज खाते	१३५०	९००	रोख / बँक खाते	२,२५,०००	१,५०,०००
नफा तोटा खाते (तोटा)	४५,०००	३०,०००	भांडवलावर व्याज खाते	५५,६२५	२८,७५०
शिल्लक पु/ने	१२,३४,२७५	६,३८,१५०	पगार खाते	१५,०००	
			कमिशन खाते	७,५००	५,२५०
	१३,०३,१२५	६,८४,०००		१३,०३,१२५	६,८४,०००

२) स्थिर भांडवल पद्धत

भागीदारांचे भांडवल खाते

नावे

जमा

तपशील	सन (₹)	मून (₹)	तपशील	सन (₹)	मून (₹)
शिल्लक पु/आ	१२,२५,०००	६,५०,०००	शिल्लक पु/आ	१०,००,०००	५,००,०००
			रोख / बँक खाते (अतिरिक्त भांडवल)	२,२५,०००	१,५०,०००
	१२,२५,०००	६,५०,०००		१२,२५,०००	६,५०,०००

भागीदारांचे चालू खाते

नावे

जमा

तपशील	सन (₹)	मून (₹)	तपशील	सन (₹)	मून (₹)
उचल	२२,५००	१५,०००	भांडवलावर व्याज	५५,६२५	२८,७५०
उचलीवर व्याज	१३५०	९००	भागीदारांचे वेतन	१५,०००	
नफा तोटा खाते (तोटा)	४५,०००	३०,०००	कमिशन	७,५००	५,२५०
शिल्लक पु/ने	९,२७५		शिल्लक पु/ने		११,९००
	७८,१२५	४५,९००		७८,१२५	४५,९००

भांडवलावर व्याज

सन - ₹ १०,००,००० वर ५% प्रमाणे वर्षभरासाठी

$$= \frac{१०,००,००० \times ५}{१००} = ₹ ५०,०००$$

₹ २,२५,००० वर ५% प्रमाणे ६ महिन्यांचे व्याज

$$= \frac{२,२५,००० \times ५ \times ६}{१०० \times १२} = ₹ ५,६२५$$

एकूण व्याज ₹ ५०,००० + ५,६२५ = ₹ ५५,६२५

मून - ₹ ५,००,००० वर ५% प्रमाणे वर्षभरासाठी

$$\frac{५,००,००० \times ५}{१००} = ₹ २५,०००$$

₹ १,५०,००० वर ५% प्रमाणे ६ महिन्यांचे व्याज

$$= \frac{१,५०,००० \times ५ \times ६}{१०० \times १२} = ₹ ३,७५०$$

एकूण व्याज २५,००० + ३,७५० = ₹ २८,७५०

टीप :

१. चालू शिल्लक नावे किंवा जमा बाजूवर दर्शविली जाते.
२. जर काही सूचित केले नसेल तर अस्थिर भांडवल पद्धतीचा वापर केला जातो.
३. भागीदाराच्या कर्जावरील व्याज बाह्य देयता म्हणून गृहीत धरावी म्हणून भागीदाराच्या चालू खात्यावर जमा बाजूवर दर्शवावे. परंतु जर चालू खाते नसेल व अस्थिर भांडवल पद्धती असेल तर भागीदाराच्या भांडवल खात्याच्या जमा बाजूवर दर्शवावे.

क्षमता विधाने -

या प्रकरणाचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील गोष्टीचे आकलन हाईल:-

- अंतिम खात्याचा अर्थ, गरज आणि महत्त्व.
- अंतिम खात्यामधील समायोजनांचे प्रभाव.
- व्यापार खाते, नफा तोटा खाते आणि ताळेबंदाचा अर्थ.
- व्यवसायाचे आर्थिक परिणाम कशा प्रकारे शोधावेत.

भागीदारीची अंतिम खाती (Partnership Final Accounts)

अभ्यास घटक (Contents) -

- २.१ प्रस्तावना आणि अंतिम खाती तयार करण्याची गरज
- २.२ पुढील समायोजनांसह व्यापार खाते, नफा तोटा खाते व ताळेबंद तयार करणे.
  - १) वर्ष अखेरचा शिल्लक माल (संवरण स्कंध)
  - २) अदत्त खर्च
  - ३) पूर्वदत्त खर्च
  - ४) पूर्वप्राप्त उत्पन्न
  - ५) येणे उत्पन्न
  - ६) बुडीत कर्ज
  - ७) संशयित कर्जनिधीसाठी तरतूद
  - ८) ऋणको आणि धनकोवर कसरनिधी
  - ९) घसारा
  - १०) भांडवल, उचल आणि कर्ज यावरील व्याज.
  - ११) गुंतवणूक आणि दिलेल्या कर्जावर व्याज.
  - १२) आगीमुळे/अपघातामुळे माल नष्ट होणे (विमा काढलेला व विमा न काढलेला)
  - १३) चोरीस गेलेला माल
  - १४) मोफत नमुना म्हणून वितरित केलेला माल
  - १५) भागीदारांनी केलेली मालाची उचल
  - १६) नोंद न करण्यात आलेली खरेदी आणि विक्री
  - १७) महसुली खर्चाचा भांडवली खर्चात समावेश व भांडवली खर्चाचा महसुली खर्चात समावेश होणे
  - १८) प्राप्य विपत्राचे अनादरण
  - १९) देय विपत्राचे अनादरण
  - २०) आस्थागित खर्च

- २१) भांडवली प्राप्तीचा समावेश महसुली प्राप्तीत होणे व महसुली प्राप्तीचा समावेश भांडवली प्राप्तीत होणे
२२) सक्रिय भागीदारांना ढोबळ नफ्याच्या, शुद्ध नफ्याच्या किंवा विक्रीच्या आधारावर देण्यात येणारे कमिशन.

२.१ प्रस्तावना :

एकल व्यापारी संस्थेप्रमाणेच भागीदारी संस्थेलादेखील एका विशिष्ट तारखेला आपल्या व्यवसायाची वित्तीय स्थिती जाणून घेण्यासाठी अंतिम खाती तयार करावी लागतात. अंतिम खाती तयार करणे हा लेखांकनाचा शेवटचा टप्पा आहे. लेखांकनाचे विभिन्न टप्पे हे पुढील प्रमाणे असतात.

लेखांकनाचे विभिन्न टप्पे :

रोजकिर्द/सहाय्यक पुस्तके तयार करणे.

खतावणी करणे.

तेरीज पत्रक समायोजनांसह तयार करणे.

अंतिम खाती तयार करणे.

अ) व्यापार खाते ब) नफा तोटा खाते क) ताळेबंद

आयकर अधिनियम कायदा १९६१ नुसार प्रत्येक आर्थिक वर्ष १ एप्रिलला सुरू होऊन ३१ मार्चला संपते.

अंतिम खाती तयार करण्याची आवश्यकता :

खालील विविध कारणांसाठी अंतिम खाती तयार करण्यात येतात.

१. व्यवसायातील ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा शोधून काढणे.
२. व्यवसायातील शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा शोधून काढणे.
३. आर्थिक वर्षाच्या शेवटी व्यवसायाची आर्थिक स्थिती जाणून घेणे.
४. ऋणको आणि धनकोची रक्कम शोधून काढणे.
५. भविष्यकालीन नियोजनासाठी विभिन्न वित्तीय विवरणे तयार करणे.
६. व्यवसायातील निधिचे स्रोत व तिचा उपयोग जाणून घेणे.
७. भागीदारीच्या पुर्नरचनेच्या वेळी लौकिक मूल्याची किंमत / मूल्य ठरविणे.
८. संस्थेच्या आयकराची, विक्रीकराची गणना करणे.

अंतिम खाती तयार करणे :

अंतिम खाती ही तेरीज आणि समायोजनांचे आधारे केली जातात. खातेवहीतील खात्यांच्या नावे किंवा जमा शिल्लकांच्या यादीला तेरीज असे म्हणतात. अंतिम खाती ही वित्तीय वर्षाच्या शेवटी तयार केली जातात.

व्यवसायाला होणारा ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा याची माहिती व्यापार खात्यावरून होते आणि त्याच कालावधीतील शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा याची माहिती नफातोटा खात्यावरून होते. ताळेबंद हे एका विशिष्ट तारखेला व्यवसायाची संपत्ती आणि देयता दर्शविणारे विवरण आहे.

व्यापार खाते (Trading Account) :

व्यापार खाते हे एक नामधारी खाते आहे. एका आर्थिक वर्षात व्यवसायाला ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा किती झाला हे शोधून काढण्याकरीता व्यापार खाते व्यापारी संस्था तयार करतात. व्यापार खात्याच्या नावे बाजूवर सर्व प्रत्यक्ष खर्च तर जमा बाजूवर

सर्व प्रत्यक्ष उत्पन्न नोंदविले जाते. जर व्यापार खात्याच्या जमा बाजूची बेरीज नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा ज्यास्त असेल तर ढोबळ नफा दर्शविते आणि जर नावे बाजूची बेरीज जमा बाजूच्या बेरजेपेक्षा ज्यास्त असेल तर ढोबळ तोटा दर्शविते. हा ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा नफा तोटा खात्याला स्थानांतरित केला जातो.

J. R. Batliboi :

“व्यापार खाते हे खरेदी आणि विक्री व्यवहारांचे परिणाम दर्शविते. हे खाते तयार करतांना सामान्य आस्थापन खर्चाचा विचार करण्यात येत नाही यामध्ये केवळ वस्तूशी संबंधित (Related to goods) व्यवहारांचाच समावेश होतो.”

व्यापार खाते

..... रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		XXX	विक्री	XXX	
खरेदी	XXX		(-) विक्री परत	XXX	XXX
(-) खरेदी परत	XXX	XXX	आगिमुळे जळलेला माल		XXX
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		XXX	चोरीस गेलेला माल		XXX
गाडी भाडे		XXX	नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल		XXX
गोदी भाडे (Dock Charges)		XXX	अपघातामुळे नुकसान झालेला माल		XXX
सीमा शुल्क (Custom Duty)		XXX	भागीदाराने स्वतःच्या वैयक्तीक		
मजुरी		XXX	उपयोगाकरीता उचल केलेला माल		XXX
उत्पादक मजुरी		XXX	वर्षाखेरीचा शिल्लक माल		XXX
मजुरी आणि वेतन		XXX	(संवर्ण स्कंध)		
आयात शुल्क (Import Duty)		XXX	ढोबळ तोटा		XXX
कोळसा, गॅस, पाणी,		XXX	(नफा तोटा खात्याला स्थानांतरित)		
इंधन, तेल इ.					
अधिकार शुल्क		XXX			
प्राथमिक संवेष्टन शुल्क		XXX			
कारखाना प्रकाश व उष्णता		XXX			
कारखाना भाडे		XXX			
कारखाना विमा		XXX			
कारखाना व्यवस्थापकाचा पगार/					
वेतन		XXX			
ढोबळ नफा		XXX			
(नफा तोटा खात्याला स्थानांतरित)					
		XXX			XXX

जर उदाहरणात मजुरी आणि वेतन हे संयुक्त रित्या दिले असेल तर त्याची हाताळणी पुढील प्रमाणे करावी :

- जर सुरुवातीला मजुरी हा शब्द ‘मजुरी व वेतन’ दिला असेल तर व्यापार खात्याच्या नावे बाजूवर लिहावा.
- जर सुरुवातीला वेतन हा शब्द ‘वेतन व मजुरी’ दिला असेल तर नफा तोटा खात्याच्या नावे बाजूवर लिहावा.

नफा तोटा खाते (Profit and Loss Account) :

नफा तोटा खाते हे नामधारी खाते आहे. नफा तोटा खाते हे महत्त्वाचे खाते असून व्यवसायातील चालू आर्थिक वर्षातील शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा जाणून घेण्यासाठी तयार करण्यात येते. चालू वर्षाशी संबंधित सर्व अप्रत्यक्ष खर्च ज्यांचे शोधन करण्यात आले आहे किंवा करावयाचे आहे ते सर्व नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविले जातात. तसेच चालू वर्षाशी संबंधित अप्रत्यक्ष उत्पन्न जे मिळाले आहे किंवा मिळावयाचे आहे ते सर्व नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर दर्शविले जातात. नफा तोटा खात्याची जमा शिल्लक शुद्ध नफा दर्शविते. हा शुद्ध नफा भागीदारांच्या भांडवल खात्याच्या जमा बाजूर दर्शविला जातो किंवा भांडवलात आधिक (+) केला जातो. नफातोटा खात्याची नावे शिल्लक शुद्ध तोटा दर्शविते. हा शुद्ध तोटा भागीदारांच्या भांडवल खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविला जातो किंवा भांडवलातून वजा (-) केला जातो.

R.N. Carter,

“नफा - तोटा खाते हे असे खाते आहे ज्यामध्ये व्यवसाय संस्थेला होणाऱ्या नफा किंवा तोट्याची माहिती प्राप्त करून घेण्यासाठी उत्पन्न आणि हानीच्या पदांचा विचार केला जातो.”

नफा तोटा खात्याचे प्रारूप

नफा तोटा खाते ३१ मार्च ..... रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
ढोबळ तोटा पु/आ (व्यापार खात्यावरून)		XXX	ढोबळ नफा पु/आ (व्यापार खात्यावरून)		XXX
वेतन / पगार		XXX	प्राप्त कमिशन		XXX
वेतन आणि मजुरी		XXX	मिळालेली कसर		XXX
भाडे आणि कर		XXX	प्राप्त व्याज		XXX
विद्युत खर्च		XXX	प्राप्त लाभांश		XXX
टेलीफोन खर्च		XXX	प्राप्त भाडे		XXX
छपाई आणि लेखन सामग्री		XXX	इतर किरकोळ प्राप्ती		XXX
प्रवास खर्च		XXX	स्थिर संपत्ती विक्रीवर नफा		XXX
स्थिर संपत्तीवर घसारा		XXX	शुद्ध तोटा		XXX
अंकेक्षण शुल्क		XXX	(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		
करमणूक खर्च		XXX			
दुरुस्ती आणि नूतनीकरण		XXX			
कर्जावरील व्याज		XXX			
किरकोळ खर्च		XXX			
वाहन भत्ता (Conveyance)		XXX			
आगीमुळे/चोरीमुळे/अपघातामुळे		XXX			
झालेले नुकसान					
वखार भाडे		XXX			
भविष्य निधी योगदान		XXX			
नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल		XXX			
कमिशन		XXX			
कसर		XXX			
भत्ते (Allowance)		XXX			
जाहिरात		XXX			

विक्रीवरील वाहतूक खर्च		XXX			
विक्री खर्च		XXX			
बुडीत कर्ज		XXX			
निर्यात कर		XXX			
कर		XXX			
सामान्य खर्च		XXX			
व्यापार खर्च		XXX			
वैध खर्च (Legal Charges)		XXX			
व्यावसायिक खर्च		XXX			
बँक शुल्क		XXX			
कायदेशीर खर्च		XXX			
दुय्यम संवेष्टन खर्च		XXX			
स्थिर संपत्ती विक्रीवर तोटा		XXX			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		XXX			
		XXX			XXX

ताळेबंद (Balance Sheet) :

ताळेबंद हे एका विशिष्ट तारखेला व्यवसायाची वित्तीय स्थिती दर्शविणारे विवरण आहे. सर्व प्रकारची देयता ताळेबंदाच्या डाव्या बाजूला तर सर्व प्रकारची संपत्ती उजव्या बाजूला दर्शविली जाते. ताळेबंद खाते नसून व्यवसायाची वित्तीय स्थिती दर्शविणारे विवरण आहे. हे व्यवसायाची संपत्ती व देयता दर्शविते.

A. Palmer:

“ताळेबंद हे विवरण पत्रक आहे. जे विशिष्ट दिवशी व्यवसायाची आर्थिक स्थिती दर्शविते. त्याच बरोबर व्यवसायाची देयता आणि संपत्ती दर्शविते.”

स्थिती विवरण ..... रोजीचे

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल खाते			ख्याती		XXX
अ	XXX		जमीन व इमारत	XXX	
ब	XXX	XXX	(-) घसारा	XXX	XXX
क	XXX				
भागीदाराचे चालू खाते (जमा शिल्लक)		XXX	यंत्र व संयंत्र	XXX	
			(-) घसारा	XXX	XXX
राखीव निधी		XXX	उपस्कर व अन्वायुक्ती	XXX	
			(-) घसारा	XXX	XXX
नफा तोटा खाते		XXX	उपकरणे	XXX	
			(-) घसारा	XXX	XXX
तारण असलेले कर्ज		XXX	मोटर गाडी	XXX	
		XXX	(-) घसारा	XXX	XXX

बैंक कर्ज		XXX	पट्टधृत / स्वमालकीचा परिसर (-) घसारा	XXX XXX	XXX
भागीदारांकडून कर्ज		XXX	एकस्व (Patents) (-) घसारा	XXX XXX	XXX
देय विपत्र		XXX	सुटी अवजारे (-) घसारा	XXX XXX	XXX
अधिकोष अधिविकर्ष		XXX	गुंतवणूक		XXX
विविध धनको	XXX		सुटी साहित्य	XXX	
अधिक / वजा समायोजना	XXX	XXX	(-) घसारा	XXX	XXX
	XXX		पूर्व दत्त खर्च		XXX
(-) धनकोवरील कसर	XXX				
अदत्त खर्च		XXX	अप्राप्त उत्पन्न		XXX
पूर्व प्राप्त उत्पन्न		XXX	ऋण आणि अग्रिम		XXX
			संवरण स्कंध		XXX
कर तरतूद		XXX	विविध ऋणको	XXX	
			(-) बुडीत कर्ज	XXX	
भविष्य निधी	XXX		(-) नवीन बुडीत कर्ज	XXX	
अधिक: भविष्य निधी				XXX	
गुंतवणूकवरील व्याज	XXX	XXX	(-) संदिग्ध ऋणार्य संचिती	XXX	XXX
			विमा कंपनीकडून मिळालेली - नुकसान भरपाई		XXX
			प्राप्य विपत्र		XXX
			हस्तस्थ रोख		XXX
			अधिकोषस्थ रोख		XXX
			मुदत ठेव		XXX
			भागीदाराचे चालू खाते		XXX
		XXX	(नावे शिल्लक)		XXX

टीप :

- तेरीजपत्रकातील प्रत्येक पदाची वार्षिक खाती तयार करतांना एकच नोंद होते फक्त अदृश्य समायोजन वगळता.
- प्रत्येक समायोजनाचे वार्षिक खाती तयार करतांना दोन परिणाम होतात.
- या अगोदर आपण वर्ग ११ वी मध्ये “स्वामित्व संस्थेची अंतिम खाती” हे प्रकरण अभ्यासले आहे. त्यामुळे त्याची पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी बराचसा सैद्धांतिक (Theory) भाग वगळला आहे. परंतु रोजकीर्द नोंदी व समायोजना दिलेल्या आहेत. काही सामान्य भाग अभ्यासण्यासाठी शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांनी वर्ग ११ वी चे पुस्तक अभ्यासावे. भागीदारीची ओळख हे पहिले प्रकरण भागीदारांची वार्षिक खाती या प्रकरणाशी संबंधित आहे.

समायोजना नोंदींचा सारांश (Summary of Adjustments) :

अ.क्र.	समायोजना	प्रथम परिणाम	दुसरा परिणाम
१.	संवरण स्कंध	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर दर्शवा	व्यापार खाते जमा बाजूर दर्शवा
२.	अदत्त खर्च (देणे बाकी खर्च)	व्यापार किंवा नफा-तोटा खात्याचे नावे बाजूर त्या विशिष्ट खर्चाच्या पदात मिळवा	ताळेबंदाचे देयता बाजूर दर्शवा

३.	पूर्वदत्त खर्च (अगाऊ केलेला खर्च)	व्यापार किंवा नफा तोटा खाते नावे बाजूर त्या विशिष्ट खर्चाचे पदातून वजा करा	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर दर्शवा
४.	पूर्वप्राप्त उत्पन्न (अगाऊ मिळालेले उत्पन्न)	नफा-तोटा खात्याचे जमा बाजूर त्या विशिष्ट उत्पन्नातून वजा करा.	ताळेबंदाचे देयता बाजूर दर्शवा
५.	अप्राप्त उत्पन्न (येणे उत्पन्न)	नफा-तोटा खात्याचे जमा बाजूर संबंधित उत्पन्नाचे पदात मिळवा.	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर दर्शवा
६.	बुडीत कर्ज (अतिरिक्त किंवा नवीन बुडीत कर्ज)	नफा-तोटा खात्याचे नावे बाजूर दर्शवा (जुने बुडीत कर्ज रकमेमध्ये मिळवा)	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर ऋणकोमधून वजा करा
७.	संशायित कर्ज निधीकरिता तरतूद	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा (जुने बुडीत कर्ज रकमेत मिळवा)	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर ऋणकोमधून वजा करा
८.	ऋणकॉवर देय कसर निधी	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा (दत्त कसर मध्ये मिळवा)	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर ऋणकोमधून वजा करा
९.	घसारा	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा	ताळेबंद संपत्ती बाजू विशिष्ट संपत्तीमधून वजा करा
१०.	(i) भांडवलावर व्याज	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा	भागीदाराचे भांडवल/चालू खात्यात जमा किंवा भांडवलामध्ये मिळवा
१०.	(ii) उचलीवर व्याज	नफा-तोटा खात्याचे जमा बाजूर दर्शवा	भागीदाराचे भांडवल/चालू खात्यात नावे करा किंवा भांडवला मधून वजा करा
१०.	(iii) घेतलेल्या कर्जावर व्याज	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा	ताळेबंदाचे देयता बाजूर घेतलेल्या कर्जाच्या रकमेत मिळवा
११.	गुंतवणुकीवर आणि दिलेल्या कर्जावर व्याज	नफा-तोटा खाते जमा बाजूर दर्शवा	ताळेबंदाच्या संपत्ती बाजूर दर्शवा
१२.	(i) विमा काढलेला माल आगीमुळे/ अपघातामुळे नष्ट झाल्यास	व्यापार खाते जमा बाजूर संपूर्ण रक्कम दर्शवा	(१) ताळेबंद संपत्ती बाजूर (विमा कंपनीद्वारे येणे रक्कम) दर्शवा (२) नफा-तोटा खाते नावे बाजूर वास्तविक हानीची रक्कम दर्शवा
१२.	(ii) विमा न काढलेल्या मालाचे आगीमुळे / चोरीमुळे नुकसान झाल्यास	नफा-तोटा खाते - नावे बाजूर दर्शवा	व्यापार खाते जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदीमधून वजा करा.
१३.	चोरीस गेलेला माल	नफा-तोटा खाते - नावे बाजूर दर्शवा	व्यापार खाते जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदीमधून वजा करा.
१४.	नमुना म्हणून मालाचे मोफत वाटप	नफा-तोटा खाते - नावे बाजूर (जाहिरात खर्चामध्ये मिळवा)	व्यापार खाते जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदीमधून वजा करा.
१५.	भागीदाराने स्वतःचे खाजगी उपयोगा करिता केलेली मालाची उचल	व्यापार खाते जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदीमधून वजा करा.	भागीदाराचे भांडवल/चालू खाते - नावे बाजूर दर्शवा
१६.	(i) अनॉदित खरेदी (Unrecorded Purchases)	व्यापार खाते नावे बाजूर खरेदीमध्ये मिळवा	ताळेबंदाचे देयता बाजूर धनकॉमध्ये मिळवा

१६.	(ii) अनॉदित विक्री (Unrecorded Sales)	व्यापार खाते जमा बाजूर विक्रीमध्ये मिळवा	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर ऋणकोमध्ये मिळवा
१७.१	भांडवली खर्च महसुली खर्चात समाविष्ट असल्यास	व्यापार किंवा नफा-तोटा खात्याचे नावे बाजूर त्या विशिष्ट महसुली खर्चातून वजा करा.	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर विशिष्ट संपत्तीमध्ये मिळवा
१७.२	महसुली खर्च भांडवली खर्चात समाविष्ट असल्यास	त्या विशिष्ट खर्चामध्ये मिळवा	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर त्या विशिष्ट संपत्तीमधून वजा करा
१८.	अनादरित प्राप्य विपत्रे	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर ऋणकोमध्ये अनादरित विपत्रांची रक्कम मिळवा	प्राप्य विपत्रांचे रकमेतून अनादरित विपत्रांची राशी वजा करा
१९.	अनादरित देय विपत्रे	ताळेबंदाचे देयता बाजूर धनकोंचे रकमेमध्ये अनादरित विपत्रांची रक्कम मिळवा	देय विपत्रांचे रकमेतून अनादरित विपत्रांची रक्कम वजा करा
२०.	आस्थागित खर्च (Differed expenses) जसे जाहिरातीचे दिले ५ वर्षाकरिता	चालू वर्षाशी संबंधित जाहिरातीचे नफा-तोटा खात्याला नावे करा	शिल्लक राहिलेली जाहिरात खर्चाची रक्कम ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर दर्शवा
२१.	(i) भांडवली प्राप्तीचा समावेश महसुली प्राप्तीमध्ये झाल्यास उदा. यंत्र विक्रीचा समोवश 'विक्री' मध्ये झाला.	व्यापार खाते जमा बाजूर विक्रीमधून वजा करा	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर यंत्राचे रकमेतून यंत्र विक्रीची राशी वजा करा
२१.	(ii) महसुली प्राप्तीचा समावेश भांडवली प्राप्तीमध्ये झाल्यास जसे माल विक्रीचा समावेश फर्निचर विक्रीमध्ये झाला	व्यापार खाते जमा बाजूर विक्रीमध्ये मिळवा	ताळेबंद संपत्ती बाजूर फर्निचरचे रकमेतून वजा करा.
२२.	भागीदारांना ढोबळ नफा/ विक्रीवर (%) कमिशन	नफा-तोटा खाते नावे बाजूर दर्शवा	भागीदारांचे भांडवल/चालू खात्यावर दर्शवा किंवा भागीदारांचे भांडवलामध्ये मिळवा

तेरीज पत्रक/परीक्षा सूचीतील गुप्त/गर्भित/ध्वनित समायोजना

अ.क्र.	परीक्षा सूचीतील समायोजना	व्यापार आणि नफा तोटा खाते	ताळेबंद
१.	वेतन / भाडे दिले (१० महिन्यासाठी)	वेतन / भाडे या पदात २ महिन्याचे अदत्त रक्कम अधिक करा.	ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजूर २ महिन्याचे अदत्त वेतन/भाडे दर्शवा
२.	विमा प्रव्याजी ३० जून २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता दिला. (आर्थिक वर्ष ३१ मार्च २०१९ रोजी संपते.)	विमा या पदातून ३ महिन्याचा पूर्वदत्त विमा वजा करा.	पूर्वदत्त विमा हे पद ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर दर्शवा
३.	जाहिरात खर्च (४ वर्षासाठी)	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर $\frac{१}{४}$ जाहिरात खर्च दर्शवा	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर $\frac{३}{४}$ जाहिरात खर्च दर्शवा
४.	भाडे मिळाले (११ महिन्याचे)	नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर प्राप्त भाडे या पदात १ महिन्याचे भाडे अधिक करा.	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर अप्राप्त भाडे १ महिन्याचे दर्शवा

५.	१०% दराचे कर्ज (१ जानेवारीला घेतले, लेखा खाते ३१ मार्च रोजी संपते)	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर ३ महिन्याचे देणे व्याज दर्शवा	ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजूरिल १०% दराचे कर्ज या पदात ३ महिन्याचे अदत्त व्याज अधिक करा.
६.	१६% दराची गुंतवणूक (१ जानेवारीला खरेदी, लेखा खाते ३१ मार्च रोजी संपते)	नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर ३ महिन्याचे अप्राप्त व्याज दर्शवा	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूरिल गुंतवणूक या पदात ३ महिन्याचे व्याज अधिक करा.
७.	१०% सरकारी रोखे	नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर अप्राप्त व्याज दर्शवा	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूरिल सरकारी रोखे या पदात अप्राप्त व्याजाची राशी अधिक करा.

महत्वाचे मुद्दे (Important Points) :

- १) परीक्षा सूचीतील प्रत्येक पदाची एकच नोंद वार्षिक खाती तयार करताना होते. व्यापार किंवा नफातोटा खात्यात किंवा ताळेबंदात.
- २) प्रत्येक समायोजनेच्या दोन परिणाम होतात.
- ३) परीक्षा सूचीतील नावे शिल्लक असलेली पदे व्यापार किंवा नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर अथवा ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर लिहावित.
- ४) परीक्षा सूचीतील जमा शिल्लक असलेली पदे व्यापार किंवा नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर अथवा ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजूर लिहावित.
- ५) जेव्हा परीक्षा सूचीत वेतन, मजुरी ही स्वतंत्र पदे दिली असतील तर वेतन हे पद नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे व मजुरी हे पद व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे. जर मजुरी व वेतन हे पद दिले असेल तर व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे. जर वेतन व मजुरी पद दिले असेल तर नफा तोटा खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे.
- ६) जर परीक्षा सूचीत व्यापार खर्च हे एकच पद दिले असेल तर नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे. परंतु जर परीक्षा सूचीत व्यापार खर्च, सामान्य खर्च ही दोन पदे दिली असतील तर व्यापार खर्च व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे. सामान्य खर्च नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे. व्यापार खर्च, सामान्य खर्च यापैकी कोणतेही एकच पद दिले असेल तर ते नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर लिहावे.
- ७) ऋणकोवर बुडीत कर्ज, बुडीत कर्ज निधी, बुडीत व संशयित कर्ज निधी या समायोजना करतांना ऋणकोत अनोदित उधार विक्रीची राशी अधिक (+) करावी नंतर बुडीत कर्ज आकारावे. नंतर बुडीत कर्ज निधीचे समायोजन करावे.
- ८) ऋणकोतून बुडीत कर्ज वजा (-) केल्यानंतर बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करावी.
- ९) धनकोशी संबंधित सर्व समायोजना झाल्यानंतर धनकोवर प्राप्त कसर निधीची समायोजना करावी.
- १०) गुप्त / गर्हित / ध्वनित समायोजनांचा परिणाम उदाहरणातील सूचनेप्रमाणे करावा.
- ११) संवर्ण स्क्ंधाचे लागत मूल्य (परिव्यय मूल्य) आणि विपणी मूल्य (बाजार मूल्य) अशी दोन मूल्य दिली असतील तर जे कमी असेल ते विचारात घ्यावे.
- १२) जर व्यवस्थापकाला किंवा भागीदाराला शुद्ध नफ्यावर कमिशन द्यावयाचे असेल तर खालील प्रमाणे काढावे :
अ) शुद्ध नफ्याच्या अगोदर कमिशन द्यावयाचे असल्यास :

$$\text{कमिशन राशी} = \frac{\text{कमिशनचा दर} \times \text{शुद्ध नफा}}{१००}$$

- ब) शुद्ध नफ्याच्या नंतर कमिशन द्यावयाचे असल्यास :

$$\text{कमिशन राशी} = \frac{\text{कमिशनचा दर} \times \text{शुद्ध नफा}}{१०० + \text{कमिशनचा दर}}$$

१३) जर उचलीची तारीख दिलेली नसल्यास उचलीवरील व्याज आकारतांना खालील सूत्राचा वापर करावा.

$$\text{उचलीवरील व्याज} = \text{उचल} \times \frac{\text{दर}}{१००} \times \frac{६}{१२}$$

१४) जर भागीदाराने आर्थिक वर्षामध्येच अतिरिक्त भांडवल आणले असेल तर त्यावरील तेवढ्या कालावधीकरिताचे व्याज विचारात घ्यावे. (हे वर्ग १२वीच्या अभ्यासक्रमात अपेक्षित नाही).

फक्त परीक्षा सूचीत दिलेल्या पदांची हाताळणी :

१)	कोणताही अदत्त खर्च	ताळेबंदाच्या देयता बाजुवर
२)	कोणताही पूर्वदत्त खर्च	ताळेबंदाच्या संपत्ती बाजुवर
३)	कोणतेही अप्राप्त उत्पन्न	ताळेबंदाच्या संपत्ती बाजुवर
४)	कोणताही पूर्वप्राप्त उत्पन्न	ताळेबंदाच्या देयता बाजुवर
५)	घसारा	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजुवर
६)	संपत्ती विक्रीवरील तोटा	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजुवर
७)	भागीदारांनी केलेली वस्तुंची उचल	भांडवल/ चालू खात्याच्या नावे बाजुवर
८)	सामान्य संचिती / राखीव निधी	ताळेबंदाच्या देयता बाजुवर
९)	जनतेकडून ठेवी	ताळेबंदाच्या देयता बाजुवर
१०)	नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजुवर
११)	निलंबित खाते: अ) जर नावे बाजुवर असेल	ताळेबंदाच्या संपत्ती बाजुवर
	ब) जर जमा बाजुवर असेल	ताळेबंदाच्या देयता बाजुवर
१२)	राशी संग्रहणासाठी विपत्र बँकेत पाठविणे	ताळेबंदाच्या संपत्ती बाजुवर

उदाहरण सोडविण्याच्या पायऱ्या:

- १) आवश्यक खाती उघडावित, स्पष्टीकरणात्मक टीपणांसह.
- २) समायोजना असलेल्या पदावर विशिष्ट चिन्ह करून घ्यावे.
- ३) परीक्षा सूचीतील पदांची एकच नोंद करून घ्यावी.
- ४) प्रत्येक समायोजनेच्या दोन नोंदी करून घ्याव्यात.
- ५) नंतर खाती बंद करावीत. प्रथम व्यापार खाते बंद करावे.
- ६) व्यापार खात्यावरील ढोबळ नफा/ ढोबळ तोटा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित करावा. नंतर नफातोटा खाते बंद करून शुद्ध नफा / शुद्ध तोटा काढावा.
- ७) भांडवलाचे खाते बंद करावे व भांडवल खात्यातील शिल्लक ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजुवर दर्शवावी.
- ८) शेवटी ताळेबंदाची बेरीज करावी व ताळेबंद बंद करावा. ताळेबंद पत्रकाच्या दोन्ही बाजूंची बेरीज समान असते.

उदाहरणे

१. दया आणि क्षमा भागीदार असून ते १:१ या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेतात. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च, २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध (१/४/२०१८)	६५,०००	राखीव निधी	१४,५००
प्राप्य विपत्र	२८,०००	भांडवल:	
मजुरी व वेतन	९,०००	दया	१,६०,०००
विविध ऋणको	१,३२,५००	क्षमा	१,२०,०००
बुडीत कर्ज	१,०००	धनको	९८,०००
खरेदी	१,४८,०००	संशयित कर्ज निधी	१,८००
मोटर गाडी	६८,०००	विक्री	२,८५,५००
यंत्रसामग्री	१,१४,८००	अदत्त मजुरी	७००
अंकेक्षण शुल्क	१,२००	खरेदी परत	४,०००
विक्री परत	२,०००	कसर	१८००
कसर	२,३००		
इमारत	७५,०००		
बँकेतील रोख	१२,०००		
१०% गुंतवणूक	२०,०००		
जाहिरात (९ महिन्यासाठी)	४,५००		
अधिकार शुल्क	३,०००		
	६,८६.३००		६,८६.३००

समयोजना :

- (१) संवरण स्कंध ₹ ४०,०००.
- (२) इमारत आणि यंत्रसामग्रीवर अनुक्रमे वार्षिक ५% आणि ३% घसारा आकारा.
- (३) प्राप्य विपत्रात ₹ ३,००० च्या अनादरीत विपत्राचा समावेश आहे.
- (४) दया यांनी स्वतःच्या खाजगी उपयोगाकरिता ₹ १,००० चा माल उचलला त्याची लेखा पुस्तकात नोंद नाही.
- (५) बुडीत कर्ज ₹ १,८०० अपलेखित करून ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
- (६) ₹ ६,००० चा माल विकला परंतु त्याची लेखा पुस्तकात नोंद नाही. .

दया आणि क्षमा यांच्या पुस्तकात

व्यापार व नफा तोटा खाते दि.३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		६५,०००	विक्री	२,८५,५००	
खरेदी	१,४८,०००		(+) नोंद न झालेली विक्री	६,०००	
(-) खरेदी परत	४,०००	१,४४,०००	(-) विक्री परत	२,०००	२,८९,५००
अधिकार शुल्क		३,०००	दया यांनी स्वतःच्या वैयक्तिक -		
मजुरी व वेतन		९,०००	उपयोगाकरिता उचललेला माल		१,०००
ढोबळ नफा (पु/ने)		१,०९,५००	संवरण स्कंध		४०,०००
		३,३०,५००			३,३०,५००

नफा तोटा खाते

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
जाहिरात	४,५००		ढोबळ नफा (पु/आ)		१,०९,५००
(+) अदत्त जाहिरात (३ महिन्यासाठी)	१,५००	६,०००			
अंकेक्षण शुल्क		१,२००	गुंतवणुकीवर अप्राप्त व्याज		२,०००
घसारा :			कसर (प्राप्त)		१,८००
इमारत	३,७५०				
यंत्रसामग्री	३,४४४	७,१९४			
बुडीत कर्ज	१,०००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,८००				
(+) बुडीत व संशयित कर्ज निधी	६,९८५				
	९,७८५				
(-) जुना बुडीत कर्ज	१,८००	७,९८५			
कसर (दिलेली)		२,३००			
शुद्ध नफा		८८,६२१			
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
दया	४४,३११				
क्षमा	४४,३१०				
		१,१३,३००			१,१३,३००

तालेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल: दया	१,६०,०००		इमारत	७५,०००	
(+) शुद्ध नफा	४४,३११		(-) घसारा ५%	३,७५०	७१,२५०
	२,०४,३११		यंत्रसामग्री	१,१४,८००	
(-) उचल	१,०००	२,०३,३११	(-) घसारा ३%	३,४४४	१,११,३५६
(वैयक्तिक उपयोगाकरीता उचललेला माल)			प्राप्य विपत्र	२८,०००	
भांडवल: क्षमा	१,२०,०००		(-) अनादरीत विपत्र	३,०००	२५,०००
(+) शुद्ध नफा	४४,३१०	१,६४,३१०	मोटर गाडी		६८,०००
राखीव निधी		१४,५००	बँकेतील रोख		१२,०००
अदत्त जाहिरात (३ महिने)		१,५००	संवर्ण स्कंध		४०,०००
			विविध ऋणको :	१,३२,५००	
धनको		९८,०००	(+) अनादरीत विपत्र	३,०००	
अदत्त मजुरी		७००	(+) नोंद न झालेली विक्री	६,०००	
				१,४१,५००	
			(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,८००	
				१,३९,७००	
			(-) बुडीत व संशयित कर्ज निधी	६,९८५	१,३२,७१५
			१०% गुंतवणूक	२०,०००	
			(+) अप्राप्त व्याज	२,०००	२२,०००
		४,८२,३२१			४,८२,३२१

२. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे शिल्पा आणि कॅटरिना या भागीदारांच्या पुस्तकात व्यापार खाते व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचे ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	नावे रक्कम ₹	जमा शिल्लक	जमा रक्कम ₹
जमीन आणि इमारत	३७,८००	भांडवल	
उपस्कर	१७,२५०	शिल्पा	४५,०००
विविध ऋणको	४०,०००	कॅटरिना	४५,०००
स्कंध(१/०४/२०१८)	६५,०००	विक्री	१,२०,०००
बुडीत कर्ज	४००	देय विपत्र	१७,५००
छपाई व लेखन सामग्री	४,०००	अधिकोष अधिविकर्ष(Bank Overdraft)	१०,०००
मजुरी	३,०००	खरेदी परत	१,४८०
वेतन	५,०००	विविध धनको	२२,०००
खरेदीवरील वाहन व्यय	४,०००	बँक कर्ज	१५,०००
विक्री परत	२,०००	संशयित कर्ज निधी	१,०००
उचल :		प्राप्त व्याज	१,५००
शिल्पा	२,०००		
कॅटरिना	३,०००		
कसर	२,०३०		
शाहरूखला अग्रिम (Advance to Shaharukh)	१०,०००		
हस्तस्थ रोख	२०,०००		
बँकेतील रोख	८,०००		
व्याज	१,०००		
कमिशन	२,०००		
अधिकार शुल्क	२,०००		
खरेदी	५०,०००		
	२,७८,४८०		२,७८,४८०

समायोजना

- (१) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेल्या मालाचे मूल्य ₹ ५८,०००.
- (२) अदत्त खर्च : अधिकार शुल्क ₹ १,५०० आणि मजुरी ₹ ८००.
- (३) कर्मचाऱ्यांना अग्रिम दिलेले वेतन ₹ २,०००.
- (४) ऋणकोवर ₹ १,००० बुडीत कर्ज अपलेखित करून ३% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.
- (५) जमीन व इमारतीवर वार्षिक ५% आणि उपस्करावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.

**शिल्पा आणि कॅटरिना यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		६५,०००	विक्री	१,२०,०००	
खरेदी	५०,०००		(-) विक्री परत	२,०००	१,१८,०००
(-) खरेदी परत	१,४८०	४८,५२०	संवरण स्कंध		५८,०००
मजुरी	३,०००				
(+) अदत्त मजुरी	८००	३,८००			
अधिकार शुल्क	२,०००				
(+) अदत्त	१,५००	३,५००			
खरेदीवरील वाहन व्यय		४,०००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		५१,१८०			
		१,७६,०००			१,७६,०००
वेतन	५,०००		ढोबळ नफा (पु/आ)		५१,१८०
(-) पूर्वदत्त वेतन	२,०००	३,०००	प्राप्त व्याज		१,५००
बुडीत कर्ज	४००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,०००				
(+) संशयित कर्ज निधी	१,१७०				
	२,५७०				
(-) जुना बुडीत कर्ज	१,०००	१,५७०			
घसारा:					
जमीन आणि इमारत	१,८९०				
उपस्कर	१,७२५	३,६१५			
छपाई व लेखन सामग्री		४,०००			
कसर		२,०३०			
व्याज		१,०००			
कमिशन		२,०००			
शुद्ध नफा					
(भांडवल खात्याला वर्ग)					
शिल्पा	१७,७३२				
कॅटरिना	१७,७३३	३५,४६५			
		५२,६८०			५२,६८०

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल			जमीन आणि इमारत	३७,८००	
शिल्पा	४५,०००		(-) घसारा	१,८९०	३५,९१०
(+) शुद्ध नफा	१७,७३२		उपस्कर	१७,२५०	
	६२,७३२		(-) घसारा	१,७२५	१५,५२५
(-) उचल	२,०००	६०,७३२	विविध ऋणको	४०,०००	
भांडवल			(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,०००	
कॅटरिना	४५,०००		(-) संशयित कर्ज निधी	३९,०००	३७,८३०
(+) शुद्ध नफा	१७,७३३		हस्तस्थ रोख	१,१७०	२०,०००
	६२,७३३		बँकेतील रोख		८,०००
(-) उचल	३,०००	५९,७३३	संवर्ण स्क्ंध		५८,०००
देय विपत्र		१७,५००	पूर्वदत्त वेतन		२,०००
अदत्त खर्च:			शाहरूखला अग्रिम		१०,०००
मजुरी	८००				
अधिकार शुल्क	१,५००	२,३००			
अधिकोष अधिविकर्ष		१०,०००			
विविध धनको		२२,०००			
बँक कर्ज		१५,०००			
		१,८७,२६५			१,८७,२६५

३. ऋचा आणि जुली भांडवलाच्या प्रमाणात नफा - तोटा वाटून घेणाऱ्या भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे वार्षिक खाती तयार करा.

परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
खरेदी	४८,०००	भांडवल खाते	
व्यापार खर्च	३,०००	ऋचा	८०,०००
वेतन	४,५००	जुली	४०,०००
मजुरी व वेतन	२,८००	विविध धनको	२२,०००
जाहिरात(२ वर्षाकरिता)	४,०००	विक्री	१,४८,०००
विक्री परत	८,०००	संशयित कर्ज निधी	१,२००
स्वमालकीची संपत्ती	२३,०००	देय विपत्र	१२,०००
कार्यालय भाडे	५,०००	खरेदी परत	६,०००
मोटर गाडी	४०,०००		
स्क्ंध (०१/०४/२०१८)	८९,५००		
सामान्य खर्च	२,५००		
विविध ऋणको	६२,०००		
कोळसा, गॅस व इंधन	१,०००		
खरेदीवरील वाहतूक खर्च	८००		
विक्रीवरील वाहतूक खर्च	१,३००		
यंत्र व सयंत्र	१३,८००		
	३,०९,२००		३,०९,२००

समायोजना:

- (१) वर्षअखेरच्या शिल्लक मालाचे लागत मूल्य ₹ ८८,००० असून त्याचे बाजार मूल्य ₹ ९०,००० आहे.
- (२) ऋचा आणि जुली यांनी व्यवसायातून अनुक्रमे ₹ ३,००० आणि ₹ २,००० स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरीता माल उचलला.
- (३) मोटार गाडीवर वार्षिक ५% आणि यंत्र सामग्रीवर वार्षिक ७% दराने घसारा आकारा.
- (४) ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
- (५) अदत्त मजुरी ₹ ८००.
- (६) ₹ ६,००० चा माल उधार खरेदी केला परंतु लेखा पुस्तकात नोंद नाही. तसेच ₹ ६,००० चा माल विकला पण त्याची नोंद झाली नाही.

**ऋचा आणि जुली यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		८९,५००	विक्री	१,४८,०००	१,४६,०००
खरेदी	४८,०००		(-) विक्री परत	८,०००	
(+) नोंद न झालेली खरेदी	६,०००		(+) नोंद न झालेली विक्री	६,०००	
	५४,०००		संवरण स्कंध		८८,०००
(-) खरेदी परत	६,०००	४८,०००	भागीदारांनी केलेली उचल :		५,०००
मजुरी व वेतन	२,८००		ऋचा	३,०००	
(+) अदत्त मजुरी	८००	३,६००	जुली	२,०००	
व्यापार खर्च		३,०००			
कोळसा, गॅस, व इंधन		१,०००			
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		८००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		९३,१००			
		२,३९,०००			२,३९,०००
वेतन		४,५००	ढोबळ नफा (पु/आ)		९३,१००
घसारा :					
मोटर गाडी	२,०००				
यंत्र व यंत्रसामग्री	९६६	२,९६६			
नवीन बुडीत कर्ज	३,४००				
(-) जुना बुडीत कर्ज	१,२००	२,२००			
जाहिरात	४,०००				
(-) पूर्वदत्त जाहिरात	२,०००	२,०००			
कार्यालय भाडे		५,०००			
सामान्य खर्च		२,५००			
विक्रीवरील वाहतूक खर्च		१,३००			
शुद्ध नफा(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
ऋचा	४८,४२३				
जुली	२४,२११	७२,६३४			
		९३,१००			९३,१००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल			मोटर गाडी	४०,०००	
ऋचा	१,२५,४२३		(-) घसारा	२,०००	३८,०००
जुली	६२,२११				
अदत्त मजुरी		१,८७,६३४	यंत्र व यंत्रसामग्री	१३,८००	
		८००	(-) घसारा	९६६	१२,८३४
विविध धनको	२२,०००		ऋणको	६२,०००	
(+) नोंद न झालेली उधार खरेदी	६,०००	२८,०००	(+) नोंद न झालेली विक्री	६,०००	
				६८,०००	
देयविपत्र		१२,०००	(-) नवीन बुडीत कर्ज	३,४००	६४,६००
			संवरण स्कंध		८८,०००
			पूर्वदत्त जाहिरात		२,०००
			स्वमालकीची संपत्ती		२३,०००
		२,२८,४३४			२,२८,४३४

नावे

भागीदाराचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	ऋचा ₹	जुली ₹	तपशील	ऋचा ₹	जुली ₹
उचल	३,०००	२,०००	शिल्लक पु/आ	८०,०००	४०,०००
शिल्लक पु/ने	१,२५,४२३	६२,२११	नफा तोटा खाते	४८,४२३	२४,२११
	१,२८,४२३	६४,२११		१,२८,४२३	६४,२११
			शिल्लक पु/आ	१,२५,४२३	६२,२११

टीप :

(१) जाहिरात २ वर्षाकरिता ₹ ४,००० दिली आहे. म्हणून १ वर्षाची जाहिरात ₹ २,००० पूर्वदत्त आहे. म्हणून जाहिरात या पदातून ₹ २,००० वजा केले आहेत व ₹ २,००० आगाऊ केलेला खर्च असल्यामुळे ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूला दर्शविले आहे.

४. खालील परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक श्री. पियुष व श्री. अरुण यांची आहे. त्यावरून व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा. :

परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	तपशील	जमा शिल्लक ₹
स्कंध (१/४/२०१८)	३०,८००	भांडवल खाते	
खरेदी	८०,०००	पियुष	८०,०००
वेतन	५,०००	अरुण	८०,०००
मजुरी	७,५००	विविध धनको	२०,५००
वाहतूक खर्च	३,०००	मुदत ठेवीवर व्याज	१,०००
अधिकार शुल्क	२,५००	अधिकोष अधिविकर्ष	१०,०००
गाडी भाडे	७००	विक्री	१,२०,०००
छपाई व लेखन सामग्री	१,०५०		
विविध ऋणको	४३,०००		
उपस्कर	२०,२००		
पट्टधृत संपत्ती	२५,०००		
गुंतवणूक	१५,०००		
प्रवास खर्च	३,४५०		
जाहिरात (३वर्षासाठी)	३०,०००		
बुडीत कर्ज	५००		
दिलेली कसर	१,८००		
हस्तस्थ रोख	७,०००		
बँकेतील रोख	२०,०००		
मुदती ठेव	१५,०००		
	३,११,५००		३,११,५००

समायोजना:

- (१) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेल्या मालाचे लागत मूल्य ₹ ४०,००० असून बाजार मूल्य ₹ ३५,००० होते.
- (२) मुदत ठेवीवरील व्याज ₹ १,२०० अप्राप्त आहे.
- (३) विविध ऋणकोवर २.५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
- (४) उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- (५) ₹ ८,०००चा माल आगिमुळे नष्ट झाला विमा कंपनीने ₹ ६,००० चा दावा मान्य केला.

पियुष आणि अरुण यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		३०,८००	विक्री		१,२०,०००
खरेदी		८०,०००	आगीमुळे नुकसान		८,०००
मजुरी		७,५००	संवर्ण स्कंध		३५,०००
वाहतूक खर्च		३,०००			
अधिकार शुल्क		२,५००			
गाडी भाडे		७००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		३८,५००			
		१,६३,०००			१,६३,०००
कसर		१,८००	ढोबळ नफा (पु/आ)		३८,५००
वेतन		५,०००			
छपाई व लेखन सामग्री		१,०५०	मुदत ठेवीवरील व्याज	१,०००	
बुडीत कर्ज	५००		(+) अप्राप्त व्याज	१,२००	२,२००
(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,०७५	१,५७५			
आगीमुळे नुकसान		२,०००			
उपस्करावर घसारा		१,०१०			
प्रवास खर्च		३,४५०			
जाहिरात	३०,०००				
(-) पूर्वदत्त जाहिरात	२०,०००	१०,०००			
शुद्ध नफा					
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
पियुष	७,४०८				
अरुण	७,४०७	१४,८१५			
		४०,७००			४०,७००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल :			पट्टधृत संपत्ती		२५,०००
पियुष			गुंतवणूक		१५,०००
(+) शुद्ध नफा	८०,०००		मुदत ठेवी	१५,०००	
	७,४०८	८७,४०८	(+) अप्राप्त व्याज	१,२००	१६,२००
भांडवल :			उपस्कर	२०,२००	
अरुण			(-) घसारा	१,०१०	१९,१९०
(+) शुद्ध नफा	८०,०००		विविध ऋणको	४३,०००	
	७,४०७	८७,४०७	(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,०७५	४१,९२५
विविध धनको		२०,५००	विमा कंपनीकडून नुकसान		६,०००
अधिकोष अधिविकर्ष		१०,०००	भरपाई		२०,०००
			पूर्वदत्त जाहिरात		७,०००
			हस्तस्थ रोख		२०,०००
			बँकेतील रोख		३५,०००
			संवरण स्कंध		
		२,०५,३१५			२,०५,३१५

५. मेसर्स सुदर्शन ट्रेडर्स या भागीदारी संस्थेत राम आणि कृष्णा १ : १ या प्रमाणात नफातोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची वरून / तेरीज पत्रकावरून २०१८-१९ वर्षाचे वार्षिक खाती तयार करा.

परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	जमा शिल्लक ₹
प्रारंभण स्कंध	३६,०००	...
भांडवल : राम	...	१,६०,०००
कृष्णा	...	८०,०००
चालू खाते : राम	...	८,०००
कृष्णा	४,०००	...
खरेदी	१,००,०००	...
विक्री	...	२,०८,०००
विविध ऋणको	१,७३,५००	...
विविध धनको	...	४१,८००
प्राप्य विपत्र	४७,०००	...
देय्य विपत्र	...	२१,०००
कमिशन	२,८००	...
मजुरी	१,७६०	...
वेतन	३,०००	...
उपस्कर	२५,०००	...
यंत्र व सयंत्र	६३,०००	...
बुडीत व संशयित कर्ज निधी	...	१,०००
गुंतवणूक	१०,५००	...
ऋण आणि अग्रिम	३५,२४०	...
विमा	२,५००	...
बुडीत कर्ज	५००	...
१२% सरकारी रोखे (१.१.२०१९ ला खरेदी केले)	१५,०००	...
	५,१९,८००	५,१९,८००

समायोजना:

- (१) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेला मालसाठा ₹ ३८,०००.
- (२) रामला वार्षिक ₹ ६,००० वेतन तर कृष्णाला निव्वळ विक्रीवर ३% कमिशन मिळण्याचा अधिकार आहे.
- (३) भांडवलावर वार्षिक ५% दराने व्याज आकारा.
- (४) यंत्र व सयंत्र सामग्रीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- (५) एका ग्राहकाकडून येणे असलेले ₹ ३००० वसूल होण्याजोगे नाही.
- (६) पूर्वदत्त विमा ₹ ५००.

**मेसर्स सुदर्शन यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		३६,०००	विक्री		२,०८,०००
खरेदी		१,००,०००	संवरण स्कंध		३८,०००
मजुरी		१,७६०			
ढोबळ नफा(पु/ने)		१,०८,२४०			
		२,४६,०००			२,४६,०००
कमिशन		२,८००	ढोबळ नफा(पु/आ)		१,०८,२४०
वेतन		३,०००	सरकारी रोख्यावर अप्राप्त व्याज		४५०
विमा	२,५००				
(-) पूर्वदत्त विमा	५००	२,०००			
रामला वेतन		६,०००			
कृष्णाला विक्रीवर कमिशन		६,२४०			
यंत्र व सयंत्र सामग्रीवर घसारा		३,१५०			
बुडीत कर्ज	५००				
(+) बुडीत कर्ज (नवीन)	३,०००				
	३,५००				
(-) बुडीत कर्ज (जुना)	१,०००	२,५००			
भांडवलावर व्याज :					
राम	८,०००	१२,०००			
कृष्णा	४,०००				
शुद्ध नफा(भांडवल खात्याला वर्ग)					
राम	३५,५००				
कृष्णा	३५,५००	७१,०००			
		१,०८,६९०			१,०८,६९०

**ताळेबंद
३१ मार्च २०१९ रोजीचा**

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			विविध ऋणको	१,७३,५००	
राम	१,६०,०००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	३,०००	१,७०,५००
कृष्णा	८०,०००	२,४०,०००			
चालू खाते :			प्राप्य विपत्र		४७,०००
राम	५७,५००		यंत्र व सयंत्र सामग्री	६३,०००	
कृष्णा	४१,७४०	९९,२४०	(-) घसारा	३,१५०	५९,८५०
विविध धनको			उपस्कर		२५,०००
देय्य विपत्र			गुंतवणूक		१०,५००
		४१,८००	ऋण व अग्रिम		३५,२४०
		२१,०००	संवर्ण स्क्ंध		३८,०००
			पूर्वदत्त विमा		५००
			१२% सरकारी रोखे	१५,०००	
			(+) अप्राप्त व्याज	४५०	१५,४५०
		४,०२,०४०			४,०२,०४०

भागीदारांचे चालू खाते

नावे

जमा

तपशील	राम ₹	कृष्णा ₹	तपशील	राम ₹	कृष्णा ₹
शिल्लक पु/आ	-	४,०००	शिल्लक पु/आ	८,०००	-
शिल्लक पु/ने	५७,५००	४१,७४०	नफा तोटा खाते	६,०००	-
			(रामला वेतन)		
			नफा तोटा खाते	-	६,२४०
			(कृष्णाला कमिशन)		
			नफा तोटा खाते	८,०००	४,०००
			(भांडवलावर व्याज)		
			नफा तोटा खाते	३५,५००	३५,५००
			(शुद्ध नफा)		
	५७,५००	४५,७४०		५७,५००	४५,७४०
			शिल्लक पु/आ	५७,५००	४१,७४०

स्पष्टीकरणात्मक टीप :

- (१) या उदाहरणात चालू खाते दिले आहे. म्हणून भांडवल खात्याची शिल्लक राम ₹१,६०,००० आणि कृष्णा ₹८०,००० = ₹ २,४०,००० प्रत्यक्ष ताळेबंद पत्रकात देयता बाजूला दर्शविली आहे. भांडवलावरील व्याज, भागीदाराला वेतन, कमिशन चालू खात्यात दर्शविले आहे.
- (२) एका ग्राहकाकडून येणे असलेले ₹३,००० वसूल होण्याजोगे नाही म्हणून ते ताळेबंद पत्रकातील संपत्ती बाजूवरील विविध ऋणको या पदातून नवीन बुडीत कर्ज म्हणून वजा केले आहे.

- (३) १२% सरकारी रोखे १/०१/२०१९ ला खरेदी केले आहे. १/०१/२०१९ ते ३१/०३/२०१९ पर्यंत ३ महिने होतात ३ महिन्यांचो व्याज विचारात घेतले आहे.

$$\frac{१५,०००}{१} \times \frac{१२}{१००} \times \frac{३}{१२} = ₹ ४५०$$

∴ ३ महिन्यांचे व्याज ₹ ४५०

६. खालील परीक्षा सूची श्रेयस आणि मृणाल यांची असून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफा तोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.:

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	जमा शिल्लक ₹
भांडवल खाते :		
श्रेयस	—	३५,०००
मृणाल	—	२०,०००
खरेदी	३७,८००	—
विक्री	—	६६,७००
प्राप्य विपत्र	८,०००	—
देय्य विपत्र	—	६,५००
कमिशन	२,४००	—
वेतन	६,०००	—
विमा (९ महिन्याकरिता)	९,०००	—
पूर्वदत्त भाडे	३,०००	—
विविध धनको	—	४८,९००
विविध ऋणको	२५,०००	—
टपाल खर्च	१,७००	—
परिसर	१७,३००	—
उपस्कर	२०,०००	—
बुडीत कर्ज	५००	—
रोख शिल्लक	४,५००	—
बँक शिल्लक	१६,०००	—
खरेदीवरील वाहतूक खर्च	८००	—
विक्रीवरील वाहतूक खर्च	१,७००	—
स्कंध (१/४/२०१८)	२२,५००	—
परत (Returns)	१,२००	१,८००
मजुरी	३,१००	—
अदत्त मजुरी	—	१,६००
	१,८०,५००	१,८०,५००

समायोजना :

- (१) संवरण स्कंध ₹ ३०,०००
- (२) अदत्त खर्च - वेतन ₹ १,२००, कमिशन ₹ ४००.
- (३) उपस्करावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- (४) नवीन बुडीत कर्जासाठी ₹ १,२०० ची तरतूद करा.
- (५) ₹ ५,००० चा माल आगिमुळे नष्ट झाला. विमा कंपनीने ₹ २,००० चा दावा मान्य केला.
- (६) श्रेयस आणि मृणाल २:१ या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेतात.

श्रेयस आणि मृणाल यांच्या पुस्तकात

व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

नावे

जमा

तपशील	शिल्लक ₹	शिल्लक ₹	तपशील	शिल्लक ₹	शिल्लक ₹
प्रारंभण स्कंध		२२,५००	विक्री	६६,७००	
खरेदी	३७,८००		(-) परत	१,२००	६५,५००
(-) परत	१,८००	३६,०००	आगीमुळे जळलेला माल		५,०००
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		८००	संवरण स्कंध		३०,०००
मजुरी		३,१००			
ढोबळ नफा(पु/ने)		३८,१००			
		१,००,५००			१,००,५००
विमा	१,०००		ढोबळ नफा(पु/आ)		३८,१००
(+) अदत्त विमा (३ महिन्यांचा)	३,०००	१२,०००			
वेतन	६,०००				
(+) अदत्त वेतन	१,२००	७,२००			
कमिशन	२,४००				
(+) अदत्त विमा	४००	२,८००			
उपस्करावर घसारा		२,०००			
टपाल खर्च		१,७००			
विक्रीवरील वाहतूक खर्च		१,७००			
बुडीत कर्ज	५००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,२००	१,७००			
आगीमुळे जळालेला माल		३,०००			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला		६,०००			
स्थानांतरित)					
श्रेयस	४,०००				
मृणाल	२,०००				
		३८,१००			३८,१००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल			उपस्कर	२०,०००	
श्रेयस	३५,०००		(-) घसारा	२,०००	१८,०००
(+) शुद्ध नफा	४,०००	३९,०००			
भांडवल			विविध ऋणको	२५,०००	
मृणाल	२०,०००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,२००	२३,८००
(+) शुद्ध नफा	२,०००	२२,०००			
विविध धनको		४८,९००	प्राप्य विपत्र		८,०००
देय विपत्र		६,५००	परिसर		१७,३००
अदत्त खर्च			रोख शिल्लक		४,५००
वेतन	१,२००		बँक शिल्लक		१६,०००
कमिशन	४००	१,६००	संवरण स्क्ंध		३०,०००
			विमा कंपनीकडून नुकसान भरपाई		२,०००
			पूर्वदत्त भाडे		३,०००
अदत्त विमा		३,०००			
अदत्त मजुरी		१,६००			
		१,२२,६००			१,२२,६००

७. सप्रे आणि अत्रे समान प्रमाणात नफा तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची व समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफा तोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
विविध ऋणको	४०,०००	विक्री	८५,०००
खरेदी	६५,०००	विविध धनको	२३,०००
विक्री परत	८००	किरकोळ उत्पन्न	२,०००
प्रारंभण स्क्ंध	१८,०००	भांडवल :	
जमीन आणि इमारत	१०,०००	सप्रे	३५,०००
गाडी भाडे	१,२००	अत्रे	३५,०००
भाडे, दर व कर	१,०००	भविष्य निधी	१०,०००
उचल :		खरेदी परत	१,५००
सप्रे	३,०००	पूर्वप्राप्त कमिशन	८००
अत्रे	२,०००	संशयित कर्ज निधी	४००
वेतन	३,२००		
बुडीत कर्ज	१,०००		
यंत्र सामग्री	२५,०००		
(१ ऑक्टोबर २०१८ला ₹१०,०००ची वाढ)			
जाहिरात	४,०००		
भविष्य निधी गुंतवणूक	१८,५००		
	१,९२,७००		१,९२,७००

समायोजना :

- १) संवरण स्कंध ₹ २३,०००.
- २) जमीन आणि इमारतीवर वार्षिक ५% दराने व यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- ३) बुडीत कर्ज ₹ १,००० अपलेखित करून ऋणकोवर ५% दराने बुडीत व संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.
- ४) ₹ ३,००० चा माल विकला परंतु लेखा पुस्तकात नोंद नाही.
- ५) अदत्त गाडी भाडे ₹ ५००.
- ६) ३१ मार्च २०१९ रोजी ₹ ८,००० चा माल खरेदी केला व संवरण स्कंधात त्याचा समावेश देखील करण्यात आला परंतु लेखा पुस्तकात त्याची नोंद नाही.

सप्रे आणि अत्रे यांच्या पुस्तकात

व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		१८,०००	विक्री	८५,०००	
खरेदी	६५,०००		(+) नोंद न झालेली विक्री	३,०००	
(+) नोंद न झालेली खरेदी	८,०००			८८,०००	
	७३,०००		(-) विक्री परत	८००	८७,२००
(-) खरेदी परत	१,५००	७१,५००	संवरण स्कंध		२३,०००
गाडी भाडे	१,२००				
(+) अदत्त गाडी भाडे	५००	१,७००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		१९,०००			
		१,१०,२००			१,१०,२००
वेतन		३,२००	ढोबळ नफा (पु/आ)		१९,०००
भाडे, दर व कर		१,०००	किरकोळ उत्पन्न		२,०००
घसारा					
जमीन व इमारत	५००				
यंत्र सामग्री	२,०००	२,५००			
बुडीत कर्ज	१,०००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,०००				
(+) संशयित कर्ज निधी	२,१००				
	४,१००				
(-) जुना बुडीत कर्ज	४००	३,७००			
जाहिरात		४,०००			
शुद्ध नफा (भांडवल					
खात्याला स्थानांतरित)					
सप्रे	३,३००				
अत्रे	३,३००	६,६००			
		२१,०००			२१,०००

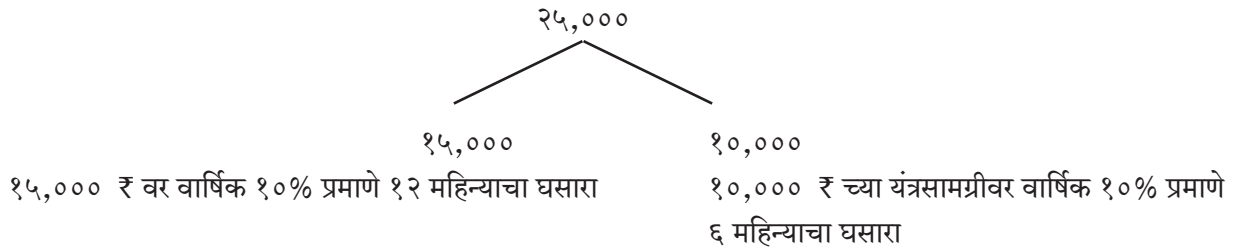
ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल :			जमीन व इमारत	१०,०००	
सप्रे	३५,०००		(-) घसारा	५००	९,५००
(+) - शुद्ध नफा	३,३००		यंत्रसामग्री	२५,०००	
	३८,३००		(-) घसारा	२,०००	२३,०००
(-) - उचल	३,०००	३५,३००	विविध ऋणको	४०,०००	
भांडवल :			(+) नोंद न झालेली विक्री	३,०००	
अत्रे	३५,०००			४३,०००	
(+) - शुद्ध नफा	३,३००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,०००	
	३८,३००			४२,०००	
(-) उचल	२,०००	३६,३००	(-) संशयित कर्ज निधी	२,१००	३९,९००
भविष्य निधी		१०,०००	संवरण स्क्ंध		२३,०००
अदत्त गाडी भाडे		५००	भविष्य निधी गुंतवणूक		१८,५००
विविध धनको	२३,०००				
(+) नोंद न झालेली खरेदी	८,०००	३१,०००			
पूर्वप्राप्त कमिशन		८००			
		१,१३,९००			१,१३,९००

स्पष्टीकरणात्मक टिपा :

१) यंत्र सामग्रीवर घसारा -

१ ऑक्टोबर २०१८ रोजी ₹१०,००० ची वाढ

$$१५,००० \times \frac{१०}{१००} = ₹ १,५००$$

$$१०,००० \times \frac{१०}{१००} \times \frac{६}{१२} = ₹ ५००$$

∴ एकूण घसारा ₹१,५०० + ₹ ५०० = ₹ २०००

२) नोंद न झालेली विक्री ₹ ३,००० विक्री आणि विविध ऋणको या पदात समाविष्ट केली आहे. त्यानंतर नवीन बुडीत कर्ज, संशयित कर्ज निधीची तरतूद केली आहे.

प्रथम प्रभाव		व्दितीय प्रभाव			
विविध ऋणको	४०,०००	(i) व्यापार खात्याच्या जमा बाजूवर विक्री	८५,०००	(ii) नफा तोटा खाते नावे बाजूवर बुडीत कर्ज	१,०००
(+) नोंद न झालेली विक्री	३,०००	(+) नोंद न झालेली विक्री	३,०००	(+) बुडीत कर्ज (नवीन)	१,०००
(-) बुडीत कर्ज (नवीन)	१,०००	(-) विक्री परत	८८,०००	(+) संशयित कर्ज निधी	२,१००
(-) ५% संशयित कर्ज निधी	४२,०००		८००	(-) बुडीत कर्ज (जुना)	४००
	३९,९००		८७,२००		३,७००

३) नोंद न झालेली खरेदी

व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर खरेदी या पदात अधिक केले आहे आणि ताळेबंद पत्रकातील विविध धनको या पदात अधिक केले आहे.

खरेदी (₹ ६५,००० + ₹ ८,०००) विविध धनको (₹ २३,००० + ₹ ८,०००)

८. नेने आणि काणे ६:४ या प्रमाणात नफातोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटाखाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल :		
नेने	-	१५,००,०००
काणे	-	१०,००,०००
विविध ऋणको	४,५०,०००	-
विविध धनको	-	३,००,०००
भाडे (१० महिन्याचे)	१०,०००	-
स्कंध (१/४/२०१८)	५,३५,५००	-
परिसर	८,५०,०००	-
वेतन	५०,०००	-
कसर	८००	९५०
मोटर गाडी	३,७०,०००	-
विक्री	-	८,४०,५००
खरेदी	६,४०,५००	-
मजुरी	१०,०००	-
कार्यालय खर्च	२०,०००	-
अधिकोष अधिविकर्ष	-	१,५०,०००
परत (Returns)	५,५००	३,५००
भविष्य निधी गुंतवणूक	८,००,०००	-
रोख शिल्लक	४०,०००	-
भविष्य निधी योगदान	१,००,०००	-
बँकेतील शिल्लक	२,००,०००	-
भविष्य निधी	-	२,८०,०००
भविष्य निधी गुंतवणुकीवर व्याज	-	४२,०००
उचल :		
नेने	२०,०००	-
काणे	१५,०००	-
बुडीत कर्ज	३,३५०	-
संशयित कर्ज निधी	-	३,७००
	४१,२०,६५०	४१,२०,६५०

समायोजना :

- १) संवरण स्कंध ₹ ३,६०,०००.
- २) अदत्त मजुरी ₹ ३,००० आणि अदत्त वेतन ₹ २,०००.
- ३) मोटार गाडीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ४) बुडीत कर्ज ₹ ५,००० अपलेखित करून विविध ऋणकोवर ५% प्रमाणे संशयित कर्ज निधीसाठी तरतूद करा.
- ५) काणे यांनी स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगासाठी ₹ ६,००० चा माल उचलला.

**नेने आणि काणे यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		५,३५,५००	विक्री	८,४०,५००	
खरेदी	६,४०,५००		(-) परत	५,५००	८,३५,०००
(-) परत	३,५००	६,३७,०००			
मजुरी	१०,०००		काणे यांनी स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरीता उचललेला माल		६,०००
(+) अदत्त मजुरी	३,०००	१३,०००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		१५,५००	संवरण स्कंध		३,६०,०००
		१२,०१,०००			१२,०१,०००
वेतन	५०,०००				
(+) अदत्त वेतन	२,०००	५२,०००	ढोबळ नफा (पु/आ)		१५,५००
			कसर		९५०
मोटर गाडीवर घसारा		१८,५००	शुद्ध तोटा		
बुडीत कर्ज (जुना)	३,३५०		(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		
(+) बुडीत कर्ज (नवीन)	५,०००		नेने	१,२८,२५०	
(+) सं.क.नि.	२२,२५०		काणे	८५,५००	२,१३,७५०
	३०,६००				
(-) सं. क. निधी (जुना)	३,७००	२६,९००			
भाडे	१०,०००				
(+) अदत्त भाडे (२महिन्याचे)	२,०००	१२,०००			
कसर		८००			
कार्यालय खर्च		२०,०००			
भविष्य निधी योगदान		१,००,०००			
		२,३०,२००			२,३०,२००

ताळेबंद
३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल :			मोटर गाडी	३,७०,०००	
नेने	१५,००,०००		(-) घसारा	१८,५००	३,५१,५००
(-) शुद्ध तोटा	१,२८,२५०		विविध ऋणको	४,५०,०००	
	१३,७१,७५०		(-) बुडीत कर्ज (नवीन)	५,०००	
(-) उचल	२०,०००	१३,५१,७५०	(-) संशयित कर्ज निधी	४,४५,०००	
भांडवल				२२,२५०	४,२२,७५०
काणे	१०,००,०००		परिसर		८,५०,०००
(-) शुद्ध तोटा	८५,५००		भविष्य निधी गुंतवणूक		८,००,०००
	९,१४,५००				
(-) उचल	१५,०००		रोख शिल्लक		४०,०००
(-) वस्तुंची उचल	६,०००	८,९३,५००	बँक शिल्लक		२,००,०००
			संवर्ण स्क्ंध		३,६०,०००
विविध धनको		३,००,०००			
अदत्त खर्च :					
मजुरी	३,०००				
वेतन	२,०००				
भाडे	२,०००	७,०००			
अधिकोष अधिविकर्ष		१,५०,०००			
भविष्य निधी	२,८०,०००				
(+) भविष्य निधी गुंतवणुकीवर	४२,०००	३,२२,०००			
व्याज					
		३०,२४,२५०			३०,२४,२५०

९. क्रांती आणि सुमंगला भांडवलाच्या प्रमाणात नफा तोटा विभागणाऱ्या भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची / तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध (१/४/२०१८)	३२,५००	भांडवल	
खरेदी	४०,०००	क्रांती	१,२०,०००
विविध ऋणको	१,००,०००	सुमंगला	४०,०००
प्राप्य विपत्र	८,५००		
मजुरी	३,०००	विक्री	६०,०००
गुंतवणूक	३२,०००	विविध धनको	३०,०००
टपाल खर्च	२,७००	देय विपत्र	१५,०००
विमा	७,५००	कमिशन	३२५
यंत्र व संयंत्र	१५,०००	खरेदी परत	१,०००
वेतन	४,८५०		
पूर्वदत्त भाडे	२,०००		
बुडीत कर्ज	५००		
उपस्कर	१२,५००		
रोख शिल्लक	३,७७५		
विक्री परत	१,५००		
	२,६६,३२५		२,६६,३२५

समायोजना :

- संवरण स्कंधाचे परिव्यय मूल्य (लागत मूल्य) ₹ २८,००० असून विपणी मूल्य (बाजार मूल्य) ₹ ३२,००० आहे.
- विमा ३० जून २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता दिलेला आहे.
- अदत्त मजुरी ₹ ८०० व अदत्त वेतन ₹ ७००.
- यंत्र व संयंत्राचे मूल्य ₹ १३,००० झाले आहे.
- उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- बुडीत कर्जासाठी ₹ ८०० ची तरतूद करा.
- नमुना म्हणून ₹ ३,००० चा माल मोफत वाटण्यात आला.

**क्रांती आणि सुमंगला यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे**

नावे

जमा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		३२,५००	विक्री	६०,०००	
खरेदी	४०,०००		(-) विक्री परत	१,५००	५८,५००
(-) खरेदी परत	१,०००	३९,०००			
मजुरी	३,०००		संवर्ण स्कंध		२८,०००
(+) अदत्त मजुरी	८००	३,८००	नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल		३,०००
ढोबळ नफा (पु/ने)		१४,२००			
		८९,५००			८९,५००
टपाल खर्च		२,७००	ढोबळ नफा (पु/आ)		१४,२००
विमा	७,५००		कमिशन		३२५
(-) पूर्वदत्त विमा	१,८७५	५,६२५	शुद्ध तोटा		
			(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		
वेतन	४,८५०		क्रांती	४,७०६	
(+) अदत्त वेतन	७००	५,५५०	सुमंगला	१,५६९	६,२७५
घसारा :					
यंत्र व सयंत्र	२,०००				
उपस्कर	६२५	२,६२५			
बुडीत कर्ज	५००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	८००	१,३००			
जाहिरात		३,०००			
(नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल)					
		२०,८००			२०,८००

तालेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल			यंत्र व सयंत्र	१५,०००	
क्रांती	१,२०,०००		(-) घसारा	२,०००	१३,०००
(-) शुद्ध तोटा	४,७०६	१,१५,२९४	उपस्कर	१२,५००	
			(-) घसारा	६२५	११,८७५
भांडवल					
सुमंगला	४०,०००		विविध ऋणको	१,००,०००	
(-) शुद्ध तोटा	१,५६९	३८,४३१	(-) नवीन बुडीत कर्ज	८००	९९,२००
अदत्त खर्च					
मजुरी	८००		प्राप्य विपत्र		८,५००
वेतन	७००	१,५००	गुंतवणूक		३२,०००
			रोख शिल्लक		३,७७५
विविध धनको		३०,०००	संवर्ण स्क्ंध		२८,०००
देय विपत्र		१५,०००	पूर्वदत्त विमा		१,८७५
			पूर्वदत्त भाडे		२,०००
		२,००,२२५			२,००,२२५

१०. खालील परीक्षा सूची रिद्धी आणि सिद्धी या भागीदारांची आहे. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद खालील समायोजना विचारात घेऊन तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	जमा शिल्लक ₹
स्कंध(१/४/२०१८)	४८,०००	-
भांडवल :		
रिद्धी	-	५०,०००
सिद्धी	-	३०,०००
खरेदी	२२,५००	-
मजुरी	८००	-
खरेदीवरील वाहतूक खर्च	१,०००	-
विविध धनको	-	२७,६००
देय्य विपत्र	-	२०,०००
हस्तस्थ रोख	२,८५०	-
विमा	१,२००	-
विविध ऋणको	३२,०००	-
अधिकोष अधिविकर्ष	-	१८,०००
विक्रीवरील वाहतूक खर्च	९००	-
जमीन व इमारत	४२,५००	-
उपस्कर	३८,७००	-
विक्री	-	४७,०००
खरेदी परत	-	५००
विक्री परत	४००	-
भाडे	-	१,८००
बुडीत कर्ज	३००	-
संशयित कर्ज निधी	-	३५०
कसर	७००	१,०००
प्रवास खर्च	२५०	-
जाहिरात	४,१५०	-
	१,९६,२५०	१,९६,२५०

समायोजना :

- १) संवरण स्कंध ₹ ४८,७००.
- २) अदत्त खर्च - मजुरी ₹ ७०० आणि प्रवास खर्च ₹ २००.
- ३) जमीन व इमारतीवर वार्षिक १०% दराने तसेच उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ४) पूर्वदत्त विमा ₹ ३००.
- ५) ₹ ३,००० चा माल आगिमुळे नष्ट झाला विमा कंपनीने नुकसान भरपाईचा दावा अमान्य केला.

रिद्धी आणि सिद्धी यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफा तोटा खाते
दि.३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		४८,०००	विक्री	४७,०००	
खरेदी	२२,५००		(-) विक्री परत	४००	४६,६००
(-) खरेदी परत	५००	२२,०००			
मजुरी	८००		संवरण स्कंध		४८,७००
(+) अदत्त मजुरी	७००	१,५००	आगीमुळे जळालेला माल		३,०००
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		१,०००			
ढोबळ नफा (पु/ने)		२५,८००			
		९८,३००			९८,३००
विमा	१,२००		ढोबळ नफा (पु/आ)		२५,८००
(-) पूर्वदत्त विमा	३००	९००	भाडे		१,८००
कसर		७००	संशयित कर्ज निधी	३५०	
घसारा			(-) बुडीत कर्ज	३००	५०
जमीन व इमारत	४,२५०				
उपस्कर	१,९३५	६,१८५	कसर		१,०००
प्रवास खर्च	२५०				
(+) अदत्त प्रवास खर्च	२००	४५०			
आगीमुळे नुकसान		३,०००			
विक्रीवरील वाहतूक खर्च		९००			
जाहिरात		४,१५०			
शुद्ध नफा(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
रिद्धी	६,१८३				
सिद्धी	६,१८२	१२,३६५			
		२८,६५०			२८,६५०

ताळेबंद
३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल :			जमीन व इमारत	४२,५००	
रिद्धी	५०,०००		(-) घसारा	४,२५०	३८,२५०
(+) शुद्ध नफा	६,१८३	५६,१८३	उपस्कर	३८,७००	
भांडवल			(-) घसारा	१,९३५	३६,७६५
सिद्धी	३०,०००		पूर्वदत्त विमा		३००
(+) शुद्ध नफा	६,१८२	३६,१८२	हस्तस्थ रोख		२,८५०
विविध धनको		२७,६००	विविध ऋणको		३२,०००
अदत्त खर्च :			संवरण स्कंध		४८,७००
मजुरी	७००				
प्रवास खर्च	२००	९००			
देय विपत्र		२०,०००			
अधिकोष अधिविकर्ष		१८,०००			
		१,५८,८६५			१,५८,८६५

स्वाध्याय : १

वस्तुनिष्ठ प्रश्न (Objective type questions)

१ अ) खालील दिलेल्या पर्यायामधून योग्य पर्याय निवडून संपूर्ण वाक्य पुन्हा लिहा. :

- १) जेव्हा भागीदारीच्या करारनाम्यात भागीदारांच्या नफातोटा विभाजना संबंधी उल्लेख नसतो तेव्हा भागीदार कोणत्या अनुपातात नफातोटा वाटून घेतात?
  - अ) समान
  - ब) भांडवलाच्या प्रमाणात
  - क) प्रारंभिक योगदान
  - ड) भागीदाराचा अनुभव आणि कार्यकाळ.
- २) व्यवसायाचा शुद्ध नफा किंवा तोटा शोधण्याकरिता ..... खाते तयार केले जाते.
  - अ) व्यापार
  - ब) भांडवल
  - क) चल
  - ड) नफा - तोटा
- ३) ..... ही अदृश्य संपत्ती आहे.
  - अ) ख्याती
  - ब) स्कंध (Stock)
  - क) रोख
  - ड) उपस्कर (Furniture).
- ४) भागीदारी करारात उल्लेख नसेल तर भागीदाराच्या कर्जावर ..... दराने व्याज देय असेल.
  - अ) ५%
  - ब) ६%
  - क) १०%
  - ड) ९%
- ५) भागीदारी संस्थेमध्ये भागीदाराची देयता ही ..... असते.
  - अ) मर्यादित
  - ब) अमर्याद
  - क) मर्यादित आणि अमर्याद
  - ड) वरील पैकी काहीही नाही

- ११) चल संपत्तीवर घसारा आकारला जात नाही.
- १२) ख्याती ही अदृश्य संपत्ती आहे.
- १३) अप्रत्यक्ष खर्च व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविला जातो.
- १४) बँकेचे कर्ज ही चल देयता आहे.
- १५) नफातोटा खात्याची नावे शिल्लक शुद्ध नफा दर्शविते.

ड) गटात न बसणारा शब्द ओळखा (Find odd one)

- १) मजुरी, वेतन, अधिकार शुल्क (Royalty), आयात शुल्क (Import duty)
- २) पोस्टेज, लेखनसामग्री, जाहिरात, खरेदी
- ३) भांडवल, प्राप्य विपत्र (Bills Receivable), राखीव निधी, बँक ओव्हरड्राफ्ट
- ४) इमारत, यंत्रसामग्री, उपस्कर (Furniture), देय विपत्र
- ५) प्राप्त कसर, प्राप्त लाभांश, प्राप्त व्याज, घसारा

इ) विधाने पूर्ण करा.

- १) जर नफातोटा वाटपाचे प्रमाण न दिल्यास भागीदार नफातोटा ..... प्रमाणात वाटून घेतात.
- २) भारतात भागीदारी संस्थेची नोंदणी करणे ..... आहे.
- ३) भागीदारी व्यवसाय ..... असणे आवश्यक आहे.
- ४) भागीदारी संस्थेमधील भागीदाराची देयता ..... असते.
- ५) स्थिर भांडवल पद्धतीमध्ये उचल खात्याचा शिल्लक ..... खात्याल स्थानांतरित करतात.
- ६) भागीदाराच्या भांडवलावरील व्याज हे ..... खात्याच्या नावे बाजूर दर्शवितात.
- ७) भागीदारांची भागीदारी संस्थेमधील देयता ..... असे.
- ८) ..... ही भागीदारी संस्थेची नियमावली आहे.
- ९) भागीदाराने स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरीता व्यवसायातून काही घेतल्यास भागीदाराचे वैयक्तिक खाते ..... होते.
- १०) भागीदाराला द्यावयाचे कमिशन भागीदारी संस्थेचा ..... आहे.
- ११) जेव्हा भागीदार स्थिर भांडवल पद्धतीचा वापर करतात तेव्हा ते ..... खाते उघडतात.
- १२) जेव्हा भागीदाराच्या चालू खात्यावर ..... शिल्लक असते तेव्हा ती ताळेबंद पात्रकात देयता बाजूर लिहीली जाते.
- १३) व्यापारी हेतूसाठी केल्या जाणाऱ्या खर्चास ..... म्हणतात.
- १४) नियमित प्राप्त होणाऱ्या रोख प्राप्तीस ..... म्हणतात.
- १५) खरेदी परत ..... मधून वजा केली जाते.
- १६) देय तिथी पूर्वीच्या केलेल्या खर्चास ..... म्हणतात.
- १७) व्यवसायामध्ये दीर्घकाळासाठी राहणाऱ्या संपत्तीस ..... असे म्हणतात.
- १८) व्यापार खाते ..... खर्चाच्या आधारे तयार केले जाते.
- १९) जेव्हा एखाद्या भागीदाराला कमिशन देय असते तेव्हा तो भागीदारी संस्थेचा ..... असतो.
- २०) जेव्हा नमुना म्हणून मोफत माल वाटला जातो, तेव्हा तो भागीदारी संस्थेचा ..... खर्च समजण्यात येतो.

ग) खालील विधानांशी तुम्ही सहमत आहात की असहमत ते लिहा.

- १) जेव्हा भागीदारी करारात उल्लेख नसेल तेव्हा भागीदार भांडवलाच्या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेतात.
- २) चालू खाते नेहमी नावे शिल्लक दर्शविते.
- ३) भागीदारीचा करार हा लिखित स्वरूपात असणे अनिवार्य आहे.
- ४) भागीदारी संस्था ही व्यापारी संस्था आहे.
- ५) भागीदाराच्या भांडवलावरील व्याज हा भागीदारी संस्थेचा खर्च आहे.
- ६) भागीदारी ही दोन किंवा दोन पेक्षा जास्त व्यक्तींची संघटना आहे.
- ७) भागीदाराला अशीर्षकांकीत वेतन किंवा कमिशन मिळाले पाहिजे.
- ८) स्थिर भांडवल पद्धतीमध्ये भागीदाराच्या भांडवल खात्याची शिल्लक स्थिर असते.
- ९) विद्यमान भारतीय भागीदारी कायदा १९४५ या वर्षाचा आहे.
- १०) नफातोटा खाते व्यवसायाची खरी वित्तीय कामगिरी दर्शविते.
- ११) भागीदाराने स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरीता व्यवसायातून रक्कम घेतल्यास चालू खात्याच्या नावे बाजूवर दर्शवितात.
- १२) विकलेल्या परंतु न वितरीत केलेल्या मालाचे मूल्यांकन संवर्ण स्कंधात केले जाते.
- १३) खरेदीवरील वाहतूक खर्च हा विक्री व वितरण खर्च आहे.
- १४) ढोबळ नफा हा परिचालन नफा आहे. (operating)
- १५) सर्व प्रकारचे प्रत्यक्ष खर्च नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूवर दर्शविले जातात.
- १६) मोफत वाटलेला माल व्यापार खात्याच्या नावे दर्शविला जातो.

फ) एका वाक्यात उत्तरे लिहा

- १) आस्थिर भांडवल म्हणजे काय ?
- २) भागीदारी करार का आवश्यक आहे ?
- ३) भागीदारी करारात जर उल्लेख नसेल तर भागीदार कोणत्या प्रमाणात नफातोटा वाटून घेतात ?
- ४) स्थिर भांडवल पद्धती म्हणजे काय ?
- ५) भागीदारी संस्थेत किमान किती सभासद असतात ?
- ६) भागीदारी करार म्हणजे काय ?
- ७) भागीदारी संस्थेचे उद्दिष्ट्य काय आहे ?
- ८) भागीदारी करारात जर उल्लेख नसेल तर भागीदाराच्या कर्जावर किती टक्के दराने व्याज दिले जाते ?
- ९) भारतीय भागीदारी कायदा १९३२ नुसार भागीदारी-संस्थेत कमीत कमी किती सभासद असतात ?
- १०) भागीदाराची देयता म्हणजे काय ?
- ११) भागीदारी करारात जर उल्लेख नसेल तर, भागीदारी कोणत्या प्रमाणात नफा तोटा वाटून घेतात.
- १२) पूर्व प्राप्त उत्पन्न म्हणजे काय ?
- १३) भागीदारांच्या वार्षिक खात्यावर ऋणकोवर कसर या समायोजनेचा काय परिणाम होतो ?
- १४) भागीदाराच्या चालू खात्यावरील नावे शिल्लक कुठे स्थानांतरित केली जाते ?
- १५) वर्ष अखेरच्या मालसाठ्याचे लागत मूल्य व बाजार मूल्य दिली असतील तर त्याचे मूल्यांकन कसे केले जाते ?
- १६) भारतीय भागीदारी कायद्यात भागीदाराच्या भांडवलावर व्याज देण्याची काय तरतूद आहे ?
- १७) परीक्षा सूची का तयार केली जाते ?
- १८) यंत्राच्या स्थापने करीता दिलेली मजुरी व्यापार खात्यात का दर्शविली जात नाही ?

१९) अप्रत्यक्ष उत्पन्न म्हणजे काय ?

२०) भागीदाराचे भांडवल हे भागीदारी संस्थेची दीर्घ मुदतीची देयता असते असे का ?

ह) पुढील ची गणना करा. (Calculate the following) :-

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्य १०% ने कमी लावण्यात यावे. संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹ ३०,००० आहे. संवरण स्कंधाचे मूल्य शोधा.
- २) फर्निचर वर वार्षिक १२.५% दराने घसाऱ्याची गणना करा -
अ) ₹ २२,००० वर १ वर्षाचे
ब) ₹ १०,००० वर ६ महिन्याचे
- ३) १ सप्टेंबर २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता विमा प्रव्याजीचे ₹१५०० देण्यात आले. संस्थेचे आर्थिक वर्ष ३१ मार्च २०१९ रोजी संपते असे गृहीत मानून पूर्वदत्त विम्याच्या राशीची गणना करा.
- ४) ढोबळ नफा किंवा तोटा शोधा -
खरेदी ₹ ३०,०००, विक्री ₹१५,०००, आगत वाहन व्यय ₹२,४००, प्रारंभण स्कंध ₹१०,०००, खरेदी परत ₹१,०००, संवरण स्कंध ₹३६,०००.
- ५) १ ऑक्टोबर २०१९ ला बँक ऑफ महाराष्ट्रकडून १५% वार्षिक दराने ₹२,००,००० चे कर्ज घेतले. प्रत्येक आर्थिक वर्ष ३१ मार्चला संपते असे गृहीत धरून २०१९-२० या वर्षासाठी बँक कर्जावरील व्याजाची गणना करा.

१. अमितभाई आणि नरेन्द्रभाई हे समान प्रमाणात नफातोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची व समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणान्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
यंत्र व सयंत्र	२,८०,०००	भांडवल :	
इमारत	७५,०००	अमितभाई	३,५०,०००
विविध ऋणको	२८,७००	नरेन्द्र भाई	३,००,०००
खरेदी	८५,५००		
बुडीत कर्ज	५००	विक्री	१,८०,०००
विक्री परत	२,२००	देयविपत्र	८,५००
१०% सरकारी रोखे (१ ऑक्टो. २०१८ ला खरेदी)	४०,०००	कसर	१,२००
आयात कर	१,८००	धनको	३८,५००
वैध खर्च	२,०००	संशयित कर्ज निधी	२,७००
गामक शक्ती	१२,०००	बँक कर्ज	१५,०००
वखार भाडे	१,८००	खरेदी परत	२,०००
हस्तस्थ रोख	२०,०००		
बँकेतील रोख	७०,०००		
जाहिरात (१ जाने. २०१९ पासून २ वर्षासाठी)	१०,०००		
वेतन	३,८००		
भाडे	१,५००		
उचल :			
अमितभाई	२,४००		
नरेन्द्र भाई	३,२००		
उपस्कर	१,९५,८००		
प्राप्य विपत्र	२०,७००		
आत्मधृत संपत्ती (Free hold property)	४१,०००		
	८,९७,९००		८,९७,९००

समायोजना :

- ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेला माल साठ्याचे मूल्य ₹ ४३,०००.
  - ₹ ८,००० किमतीचा माल चोरीला गेला.
  - विविध ऋणकोवर २% बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
  - श्री. पाटील आपले ग्राहक नादार झाल्यामुळे त्यांच्याकडील ₹ ५०० वसूल होण्याजोगे नाही.
  - अदत्त खर्च - भाडे ₹ ८०० आणि वेतन ₹ ३००
  - इमारतीवर ₹ २,५०० आणि उपस्कारावर ₹ १,८०० घसारा आकारा.
- उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ १,३१,५००, निव्वळ नफा - ₹ १,१२,०८६, ताळेबंद बेरीज - ₹ ८,९९,५८६

२. खालील परीक्षा सूची मितेश आणि मंगेश या भागीदारांची आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध (१/४/२०१८)	२५,०००	विविध धनको	३८,०००
इमारत	४८,५००	विक्री	१,७५,०००
गाडीभाडे	१,७८०	भांडवल :	
कारखाना विमा	२,७००	मितेश	१,५०,०००
टपाल खर्च	१,६००	मंगेश	५०,०००
प्राप्य विपत्र	१३,७००	अदत्त वेतन	२,०००
विविध ऋणको	५२,२००	देय विपत्र	१८,०००
विक्री परत	१,६००	खरेदी परत	१,८००
खरेदी	६८,९००	चालू खाते :	
अंकेक्षण शुल्क	१,८००	मितेश	३,०००
सुटी अवजारे	३२,०००	मंगेश	२,०००
उत्पादन खर्च	१,८२०		
विद्युत खर्च	२,६००		
सामान्य खर्च	३,४००		
निर्यात कर	१,०००		
रोख शिल्लक	७५,०००		
बँक शिल्लक	२९,०००		
प्रवास खर्च	४,१००		
उपस्कर	६४,०००		
वेतन	२,०००		
भाडे, दर आणि कर	३,७००		
उचल :			
मितेश	१,२००		
मंगेश	२,२००		
	४,३९,८००		४,३९,८००

समायोजना :

- १) मितेश आणि मंगेश ३:१ या प्रमाणात नफातोटा वाटून घेतात.
- २) भागीदारांना ढोबळ नफ्यावर प्रत्येकी १% कमिशन देण्यात यावे.
- ३) वर्ष अखेरचा शिल्लक मालसाठा ₹ २३,७००.
- ४) अदत्त खर्च - अंकेक्षण ₹ ४००; गाडी भाडे ₹ ६००.
- ५) इमारतीचे मूल्यांकन ₹ ४६,५००.
- ६) उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ७) भागीदारांच्या भांडवलावर २.५% दराने व्याज आकारा.
- ८) मंगेश यांनी स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरीता ₹ ९०० चा माल उचलला.
- ९) ₹ १,००० बुडीत कर्ज अपलेखीत करून ऋणकोवर ३% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ ९९,०००, निव्वळ नफा - ₹ ६३,६८४, ताळेबंद बेरीज - ₹ ३,३०,३६४

३. खालील परीक्षा सूची व समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
खरेदी	३५,५००	विक्री	५८,२००
विविध ऋणको	४०,०००	विविध धनको	२५,७००
विक्री परत	१,०००	खरेदी परत	५००
प्रारंभण स्कंध	१८,१००	संशयित कर्ज निधी	८००
बुडीत खर्च	५००	कसर	५०
जमीन व इमारत	२५,०००	कमिशन	२५०
उपस्कर	२०,०००	भांडवल :	
कसर	१,०००	रिना	५०,०००
अधिकार शुल्क	७००	आरती	३०,०००
भाडे	१,९००		
वेतन	३,०००		
मजुरी	८००		
विमा	१,५००		
उचल :			
रिना	२,०००		
आरती	१,०००		
बँक शिल्लक	११,५००		
रोख शिल्लक	२,०००		
	१,६५,५००		१,६५,५००

समायोजना :

- संवर्णन स्कंधाचे मूल्य ₹ २२,०००.
- बुडीत कर्ज ₹ ९०० अपलेखित करून ऋणकोवर ₹ १,००० बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
- ऋणकोवर ३% प्रमाणे देय कसर निधी व धनकोवर ५% प्रमाणे प्राप्त कसर निधी निर्माण करा.
- अदत्त खर्च - मजुरी ₹ ७०० आणि वेतन ₹ ८००.
- विमा १ एप्रिल २०१८ पासून १५ महिन्याकरीता दिला आहे.
- जमीन आणि इमारतीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- रिना आणि आरती भांडवलाच्या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेतात.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ २३,९००, निव्वळ / शुद्ध नफा - ₹ १३,५९२, ताळेबंद बेरीज - ₹ १,१६,५०७

४. खालील परीक्षा सूची मेसर्स मीरा आणि माधव या भागीदारी संस्थेची आहे. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध (१/४/२०१८)	२५,०००	बँक अधिविकर्ष	५,०००
ऋणको	८०,५००	देय्य विपत्र	१२,५००
प्राप्य विपत्र	१०,०००	धनको	६८,०००
खरेदी	२,०८,५००	विक्री	३,२५,०००
परत	१,०००	अदत्त भाडे	२,०००
खरेदी वरील वाहन व्यय	३,०००	देणे बाकी मजुरी	१,५००
विक्री वरील वाहन व्यय	४,५००	भांडवल :	
मोटर गाडी	५५,०००	मीरा	७५,०००
सामान्य खर्च	१,८००	माधव	७५,०००
निर्यात कर	९००	खरेदी परत	१०००
जाहिरात	४,८००		
(१/१०/२०१८ पासून ३ वर्षाकरिता)			
छपाई व लेखन सामग्री	१,२००		
उचल :			
मीरा	३,५००		
माधव	२,०००		
पट्टधृत परिसर	१,१०,०००		
(Lease hold Premises)			
बँकेतील रोख	४५,०००		
उपस्कर	८,३००		
	५,६५,०००		५,६५,०००

समायोजना :

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹ ३२,०००.
- २) संशयित कर्ज निधी करिता ₹ २,००० ची तरतूद करा.
- ३) ऋणकोवर ३% दराने देयकसर निधी निर्माण करा.
- ४) ३१ मार्च २०१९ रोजी पट्टधृत परिसराचे मूल्यांकन ₹ १,००,००० होते.
- ५) अदत्त छपाई व लेखनसामग्री ₹ ५००.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ १,२०,५००, निव्वळ नफा - ₹ ९६,४४५, ताळेबंद बेरीज - ₹ ३,३०,४४५

५. सुचेता आणि गायत्री ३:२ या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेणाऱ्या भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि अतिरीक्त माहितीच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	जमा शिल्लक ₹
खरेदी आणि विक्री	६५,०००	१,८५,५००
निर्माणी व्यवस्थापकाचे वेतन	२,३००	-
भांडवल :		
सुचेता	-	७५,०००
गायत्री	-	४०,०००
प्रारंभण स्कंध	१८,७००	-
ऋणको आणि धनको	४७,५००	३५,०००
मजुरी आणि वेतन	४,०००	-
प्राप्य विपत्र	२२,०००	-
देय विपत्र	-	२७,३००
कसर	-	४००
गामक शक्ती (Motive Power)	१,३५०	-
सीमा शुल्क (Custom duty)	१,५००	-
व्याज	-	१,३००
अनुत्पादक मजुरी	३,०००	-
अंकेक्षण शुल्क	२,५००	-
भाडे	१,८००	-
प्रवास खर्च	२,०००	-
ख्याती (Goodwill)	२५,०००	-
प्रतीलीपी हक्क (Copy rights)	२०,०००	-
इमारत	८८,०००	-
सुचेताचे कर्ज खाते	-	६,१५०
गुंतवणूक	४०,०००	-
बँकेतील रोख	२६,०००	-
	३,७०,६५०	३,७०,६५०

समायोजना :

- १) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेला माल ₹ १९,७००.
- २) ₹ ३,००० चा माल नमुना म्हणून मोफत वाटण्यात आला.
- ३) पॉवर मिटरसाठी ठेव म्हणून ठेवलेली रक्कम ₹ ५०० गामक शक्ती या पदात समाविष्ट आहे.
- ४) इमारतीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ५) ₹ २,००० बुडीत कर्ज अपलेखित करून ऋणकोवर ३% प्रमाणे संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.
- ६) प्राप्य विपत्रात ₹ ४,००० च्या अनादरीत विपत्राचा समावेश आहे.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ १,१५,८५०, निव्वळ नफा - ₹ ८६,९९६, ताळेबंद बेरीज - ₹ २,८०,८१५

६. अर्चना आणि प्रेरणा २:१ या प्रमाणात नफातोटा विभागणाऱ्या भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच दिवशीचे ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध - (१/४/२०१८)	८,५६०	भांडवल :	
एकस्व (Patents)	२,०००	अर्चना	४०,०००
विविध ऋणको	१८,५००	प्रेरणा	२०,०००
लेखन सामग्रीचा स्कंध	३,०००	इतर कर्ज	३,०००
व्यापार चिन्ह (Trade Mark)	२,०००	राखीव निधी	१,०००
प्राप्य विपत्र	६,३००	विविध धनको	१७,५००
विद्युत शुल्क	१,४५०	देय विपत्र	५,०००
मजुरी	९५०	खरेदी परत	१,०००
उष्णता आणि प्रकाश	१,०००	संशयित कर्ज निधी (R.D.D.)	५००
व्यापार व्यय	८५०	विक्री	३०,२००
विक्री परत	४००	व्याज	३१०
जमीन आणि इमारत	२२,०००		
उपस्कर	१३,०००		
बँकेतील रोख	५,०००		
गुंतवणूक	७,५००		
उचल :			
अर्चना	१,२००		
प्रेरणा	९००		
बुडीत कर्ज	२००		
खरेदी	२३,७००		
	१.१८,५१०		१.१८,५१०

समायोजना :

- ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेल्या मालाचे लागत मूल्य (परीव्यय मूल्य) ₹ १२,००० असून बाजार मूल्य (विपणी मूल्य) ₹ १७,००० आहे.
- आपले ग्राहक श्री. शेखर ₹ ८०० देण्यास असमर्थ आहेत.
- एकस्व १/८ खाते बाद करा.
- उपस्कराचा एक भाग ₹ ५,००० मूल्याचा १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी खरेदी करण्यात आला.
- जमीन आणि इमारतीवर वार्षिक १०% प्रमाणे उपस्करावर वार्षिक ५% प्रमाणे घसारा आकारा.
- अदत्त खर्च - मजुरी ₹ ३००, विद्युत शुल्क ₹ २००.
- भांडवलावर वार्षिक ३% दराने व्याज आकारा.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ ८,२९०, निव्वळ नफा - ₹ ८२५, ताळेबंद बेरीज - ₹ ८७,५२७

७. श्री. सतीश आणि श्री. प्रमोद हे भागीदार आहेत. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षा करिता व्यापार खाते व नफातोटा खाते तयार करून ढोबळ नफा आणि शुद्ध नफा शोधून काढा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
स्कंध (१/४/२१८)	८,७००	विक्री	६८,०००
खरेदी	१८,३००	लाभांश	२,०००
मजुरी	१,०००	खरेदी परत	५००
विमा	८००	विविध धनको	१३,०००
अनुत्पादक मजुरी	१,४००	१०% बँक कर्ज	८,०००
गोदाम भाडे	६००	(१/७/२०१८ रोजीचे)	
विक्रीवरील वाहन व्यय	१,२००	इतर प्राप्ती	१,०००
विक्री परत	६००		
निर्यात कर	१,४००		
सीमा शुल्क(Customs duty)	८००		
विविध ऋणको	४०,०००		
गुंतवणूक	१५,७००		
कारखाना भाडे	१,६००		
टपाल आणि तार	४००		
	९२,५००		९२,५००

समायोजना :

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्यांकन ₹ १५,४००.
- २) अदत्त मजुरी ₹ ५००.
- ३) बुडीत कर्जासाठी ₹ ८०० ची तरतूद करून ऋणकोवर ३% दराने बुडीत व संशयित कर्जनिधी निर्माण करा.
- ४) ₹ १,८०० चा माल नमुना म्हणून मोफत वाटण्यात आला.
- ५) ३१ मार्च २०१९ ला ₹ २,००० चा माल विकला आणि वितरीत करण्यात आला परंतु लेखापुस्तकात त्याची नोंद करण्यात आली नाही.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ ५६,२००, शुद्ध नफा - ₹ ४८,९६४

८. नाना आणि नानी समान प्रमाणात नफातोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील परीक्षा सूची आणि समायोजनांच्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक ₹	जमा शिल्लक ₹
विमा	१५,०००	-
जमीन आणि इमारत (१ जुलै २०१८ रोजी ₹२०,००० ची वाढ)	५०,०००	-
वेतन	५,०००	-
भांडवल :		
नाना	-	५०,०००
नानी	-	५०,०००
१०% दराने बँक कर्ज (१/१०/२०१८ रोजी घेतले)	-	३०,०००
निर्यात कर	२,५००	-
व्याज	१,०००	१,५००
उपस्कर	४०,०००	-
देय विपत्र	-	८,०००
ऋणको	२६,०००	-
	१,३९,५००	१,३९,५००

अतिरिक्त माहिती :

- १) ढोबळ नफा ₹ ३४,५००.
- २) विमा १ एप्रिल २०१८ पासून १५ महिन्याकरीता दिला आहे.
- ३) जमीन आणि इमारतीवर वार्षिक १०% दराने तसेच उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ४) बुडीत कर्ज ₹ १,००० अपलेखित करून ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधीची तरतूद करा.
- ५) संवर्ण स्क्ंधाचे मूल्य ₹ ३४,५००

उत्तर : शुद्ध नफा - ₹ ५,२५०, ताळेबंद बेरीज - ₹ १,४४,७५०

१. सन आणि मुन समान प्रमाणात नफातोटा विभागणारे भागीदार आहेत. खालील माहितीच्या आधारे ताळेबंद व भागीदाराचे चालू खाते तयार करून समायोजनांचा होणारा परिणाम दर्शवा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
जमीन व इमारत	४०,०००	भांडवल खाते :	
उपस्कर	१८,०००	सन	३३,५००
मजुरी	२,०००	मून	३३,५००
सयंत्र	४०,०००	चालू खाते : सन	६,०००
(१/७/२०१८ ला खरेदी)			
ख्याती (Goodwill)	२,०००	विविध धनको	२५,०००
चालू खाते : मून	४,०००	बँक अधिविकर्ष	१०,०००
८% कर्जरोखे	८,०००	राखीव निधी	५,०००
(१/१०/२०१८ला खरेदी)		भविष्य निर्वाह निधी (Providend Fund)	५,०००
भविष्य निर्वाह निधी गुंतवणूक	३,५००		
पोष्ट तिकीटांचा साठा	५००		
	१,१८,०००		१,१८,०००

समायोजना:

- भागीदारांना नफातोटा विभाजना व्यतीतीरिक्त वार्षिक ₹ ६,००० वेतन देण्यात यावे.
- जमीन व इमारत, उपस्कर आणि सयंत्रावर अनुक्रमे १०%, ५% आणि ३% वार्षिक दराने घसारा आकारण्यात यावा.
- भांडवलावर वार्षिक ५% दराने व्याज आकारा.
- संवर्णन स्कंध ₹ ६०,७४३.
- कामगारांना दिलेल्या मजुरीत ₹ १,००० अग्रिम दिलेल्या मजुरीचा समावेश आहे.
- ₹ ८०० व्याज देय झाले परंतु दिले नाही.
- चालू वर्षाचा शुद्ध नफा ₹ ३८,११३ आहे.

उत्तर : ताळेबंद बेरीज - ₹ १,६८,२६३, चालू खाते : सन - ₹ ३२,७३१, मून - ₹ २२,७३२

१०. क्षिप्रा आणि मनिषा भांडवलाच्या प्रमाणात नफातोटा विभागून घेणाऱ्या भागीदार आहेत. खालील माहितीवरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

परीक्षा सूची ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
विविध ऋणको	२८,०००	विक्री	१,२०,०००
खरेदी	५५,०००	भाडे	१,८००
उपस्कर	३८,५००	विविध धनको	३८,५००
यंत्र व सयंत्र	६०,०००	खरेदी परत	१,०००
मजुरी	८००	कसर	५००
वेतन	३,५००	देय विपत्र	९,०००
कसर	८००	भांडवल :	
प्राप्य विपत्र	१४,४००	क्षिप्रा	९०,०००
विक्रीवरील वाहन व्यय	१,०००	मनिषा	३०,०००
टपाल आणि तार	५००	चालू खाते :	
विक्री परत	५००	क्षिप्रा	५,०००
हस्तस्थ रोख	४,०००	मनिषा	३,०००
बँकेतील रोख	४७,०००		
विमा	२,०००		
प्रारंभण स्कंध	१७,८००		
व्यापार खर्च	१,५००		
गोदाम भाडे	२,५००		
जाहिरात	१,०००		
इमारत	२०,०००		
	२,९८,८००		२,९८,८००

समायोजना :

- ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेल्या मालाचे मूल्य ₹ ३७,०००.
- १ एप्रिल २०१८ रोजी विकण्यात आलेल्या ₹ २,००० च्या यंत्रसामग्रीचा समावेश विक्री या पदात करण्यात आला.
- सर्व स्थिर संपत्तीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- भागीदारांना ढोबळ नफ्यावर १% प्रमाणे कमिशन देण्यात यावे आणि भागीदाराच्या भांडवलावर वार्षिक ५% प्रमाणे व्याज देण्यात यावे.
- अदत्त खर्च - मजुरी ₹ २००, वेतन ₹ ५००.
- विविध ऋणकोवर ३% दराने संशयित कर्जनिधी करिता तरतूद करा.

उत्तर : ढोबळ नफा - ₹ ८१,७००, शुद्ध नफा - ₹ ५६,४०१, ताळेबंद बेरीज - ₹ २,४०,२३५

